

LJUDSKI TEDNIK

ČITAJTE:

Jugoslovanski predlog
za statut Trsta

Spanija v boju

Tesla, veliki izumitelj

Zdrava kritika v za-
družništvu

Štafete neso poslanico primorskega ljudstva jugoslovanski delegaciji

Ne sprejemamo krivičnih mej V GORICI TEČE KRI

Dr. K. C.

Na predvečer
mirovne konference

Zunanji ministri štirih velesil so zaključili svoje delo in dosegli sporazum v osnovnih vprašanih tako, da bodo mogli namestniki do mirovne konference izdelati predloge za mirovne pogodbe z Italijo in ostalimi satelitskimi državami osi Rim-Berlin. Sedaj so vabila za konferenco že odposlana, predlogi za mirovne pogodbe izdelani in delegacije nekaterih držav so že v Parizu, druge se pripravljajo na odhod.

Do skupnega predloga za mirovno pogodbo z Italijo so prišli štirje zunanji ministri po dolgih in ostrih bojih med Molotovom in ostalimi zunanjimi ministri. Molotov je zastopal stališče v pogledu Jugoslavije ki se krije skoraj v celoti s stališčem jugoslovanske vlade o bodočih mejah z Italijo. Zastopal je to stališče nesebično in dosledno. Boril se je v imenu Sovjetske zveze za pravice primorskega ljudstva in jugoslovanskih narodov, kakor da bi se boril za interese lastne države. Pri tem smo lahko spoznali, da je vojno zaveznitvo s Sovjetsko zvezo resnično zaveznitvo ne samo med dvema državama ampak bratsko zaveznitvo med dvema ljudstvom. Do tega kompromisnega sklepa v pogledu meja so prišli na podlagi predlogov mednarodne preiskovalne komisije, ki je v marcu pregledala etniški položaj na licu mesta. Članje te komisije niso prišli brez predsodkov in navodil na Primorskem in da so se pustile preslepiti od zunanjega videza nekaterih večjih mest ali pa se verjetneje da so prejele zemljevide s črtami v Washingtonu in Londonu že pred odhodom in da je bilo delo komisije samo pesek v oči ljudstvu. Ne da bi poznali razmere so brezčutno rezali Primorsko, kakor reže zdravnik mrtvo telo. Ampak Primorska je živa in ne dopušča, da bi jo rezali mazači, ne da bi poznali anatomijo njenega živega telesa.

Samo sovjetska komisija je razumela naše upravičene težnje in potrebe našega ljudstva ker so bili v komisiji ljudje, ki so izšli iz ljudstva, ki delajo z ljudstvom za blagor ljudstva.

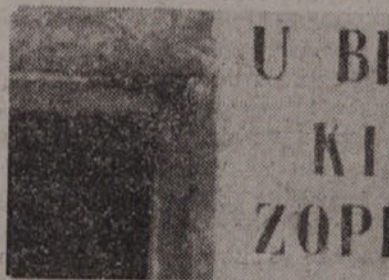
Primorci, ki so se v tej vojni osvobodili sami s pomočjo jugoslovanske armade in zasedli vse Primorje ki je njihovo, ne morejo in ne bodo priznali rešitve, ki bi oddelila glavni dve mesti Trst in Gorico od ostalega primorskega zaledja. Trst in Gorico sta mesti zgrajeni iz kraškega kamna, kjer je malta pot slovenskega delavca. Pot in kri je zgodovina te izmučene tečje. Zato imamo pravico do uresničenja naših pravičnih zahtev.

Gorica, slovensko prosvetno in gospodarsko središče naših slovenskih gorskih dolin Soče in Vipave in našega Krasa ne sme priti ponovno pod tuji jarem. Za Gorico se je boril naš narod, za njo je krvavel in trpel in sedaj naj bi bila zopet plen italijanskega imperializma! Naši padli junaki ne bodo našli miru, dokler ne bo Gorica, prestolnica severnega slovenskega Primorja svobodna. Naš kmet jo rabi in Gorica rabi našega kmeta.

(Nadaljevanje na drugi strani)

Odločilni dnevi so pred nami. Kam bolj razumljivo kot to, da se tega najbolj zaveda velik del primorskega ljudstva, ki ga brezvestna in računsko diplomacija zapadnih sil obsoja na ponovno nacionalno sužnost in to pod istim italijanskim okupatorjem, ki je zvesto podpiral svojega nemškega zaveznika. Kam bolj razumljivo, da se ljudstvo brani, protivi takim sklepom, ki zanikajo njegove najelementarnejše pravice, njegovo nacionalno bit, njegovo jugoslovansko poreklo, ki mirno pre-

Slovenska Brda so spregovorila. Spregovorila so v imenu živih, ki jih pariški sklepi obsojajo na pogin v tujem robstvu in v imenu mrtvih, ki so dali svoja življenja v krvavem boju za svobodo. Ni bilo prošnje v manifestu tisočev bricev, ki so se zbrali k taboru v ponosni vasi Steverjan nad Gorico, bila je odločna beseda borcev, ki jim je bila smrt v osvobodilnem boju samo trda cena za plačilo velike vrednote človeštva — svobode.

Preko tisoč partizanov, 241 padlih, preko 100 pogrešanih, 105 talcev, to so številke, ki so jih nekateri pozabili, ki jih pa ni in jih nikoli ne bo pozabilo ljudstvo onstran Soče. Zato se ne pusti opehariti za Jugoslavijo, zato odgovarja na krivične in nečloveške sklepe pariške konference z odločnim ne! »Ne pristanemo nikoli! Naša pot je ista pot naše borbe!

ljudstva, ki noče v smrt, ki zavrača predlog razmejitve med zmagovalko Jugoslavijo in porano Italijo in ki zahteva priključitev k Jugoslaviji

zirajo njegov petindvajsetletni brezprimerni boj za samoohranitev in ki brezbržno prezirajo njegov ogromen doprinos k vsečloveški borbi proti štam fašizma.

Ne samo razumljiv za vsako misleče bitje, temveč pred vsem svetom pravičen, več kot pravičen — svet je ta boj primorskega ljudstva, ki po zmagi nad fašizmom ne predstavlja samo borbe za svobodo primorskega ljudstva, temveč predstavlja nadaljevanje boja za uresničitev večjih ciljev demokratske ideje — pravice do svobode malih narodov, pravice, da sami odločajo o svoji usodi.

Zapadnim zaveznikom se z oziranjem na njihove odločitve morda ta boj ne zdi upravičen. Upamo, da se varamo.

Vemo pa in sami so to dokazali, da ta boj ne smatra za upravičen okupacijska oblast, ki gospodari kot zaupniška zavezniška uprava z manganeli in solzilnimi bombami nad ljudstvom, ki na čelu svojih nacionalnih zastav z zvezdo, simbolom bratske povezave med narodi, vodi ta boj ne oziraje se na sredstva okupacijske oblasti za zatiranje demokratske volje.

V Gorici je tekla kri manife-

stantov za Jugoslavijo. Važen datum, ki bo v zgodovini primorskega ljudstva zabeležen med onimi strežanja talcev na Opčinah in v Trstu, pri Steverjanu in Petrelju v Brdih. Dogodek, ki bo naš boj okreplil, kakor ga je okreplil v letih oboroženega boja vsak nov zločin fašističnega okupatorja. Dogodek, ki bo morda prepričal svet, da si to ljudstvo ne pusti razbijati z manganeli in puškinimi kopiti po glavah morda zato, ker ne zna ceniti demokratskih stremljenj takega postopanja, ampak zato, ker gre res za njegov obupni boj za življenje, za golo življenje.

Dogodek v Gorici 24. julija zvečer naj bo opozorilo Združenim narodom k treznemu sprejemu a-pela primorskega ljudstva, ki ga je prav ta dan preko krvi na ulicah svojega središča poslalo jugoslovanski delegaciji in po njej vsemu demokratskemu svetu.

Uresničiti ideale protifašistične borbe, zagotoviti svobodo človeštvu, osvoboditi ga pritiska oblastnikov in zavarovati dragoceni mir, naj bo vodilo Združenih narodov. Z ugotovitvijo želja in priznanjem pravic primorskega ljudstva in Jugoslavije bo do ostvarjenja teh načel napravljen velik korak.

Štafete so ponesele
našo spomenico
Kardelju v Ljubljano

Iz krajev, ki jih predlagana francoska črta loči od Jugoslavije in prodaja za podel račun staremu tiranu, so krenile na pot štafete, da ponese jugoslovanski delegaciji, ki potuje skozi Ljubljano v Parizu na konferenco združenih narodov poslanico ljudstva, ki je pripravljeno na vse se tako velike žrtve samo da si ohrani svobodo.

To veliko, toda preprosto rešnico naj zvedo Združeni narodi predno izrečejo besedo, ki naj pomeni za 150.000 ljudi slovenske krvi ob morju, Furlaniji, Brdih, Benečiji in Kanalski dolini svoboda ali suženstvo — življenje ali smrt.

To veliko, toda preprosto rešnico naj razloži jugoslovanska delegacija zaveznikom v velikem osvobodilnem boju. Razloži naj jim, če niso sami v letih svojega trpljenja spoznali, kaj je to svoboda in kaj je jarem, jarem ki duši, ubija, mori in iztreblja rod zato, ker je tu, ker se noče zapustiti, ker hoče živeti, se razvijati, graditi in ustvarjati srečni novi svet.

Tekati, odposlaneč ljudstva so ponesele jugoslovanski delegaciji v Ljubljano simbole, ki predstavljajo dokaz trde borbe in se trše volje in hotenja primorskega ljudstva:

iz Krmina ob furlanski meji prapor partizanskega bataljona „Maz-zini“, ki je v trdem boju z okupatorjem prelival kri za svobodo in ustvarjanje bratstva;

model ladje iz Trzida, da potrdi voljo delavnega ljudstva, ki hoče graditi za srečo domovine, ki mu nudi polne žitljenske pravice;

zavo pepela s pogorišča pri Petrelju v Brdih, kjer je okupator pometal v ogenj 11 živih ljudi, da jim je zažugal glas, ki je hrepenel po svobodi;

kos rude iz Rajbeljna v Kanalski dolini in iz Gorice manganel, ki ga je civilni policist zlomil na glavi mladenke, ki je sredi slovenskega mesta zavpila na glas: »Jugoslavijo — hočemo Jugoslavijo!»

»Hočemo Jugoslavijo je naše narožilo delegaciji za konferenco v Parizu in njej v oporo je naš boj, naš neprestani boj za ta edini cilj.

U BRDIH NIČLOVEKA KI BIHOTEL ZOPET POD ITALIJO

Hodili jo bomo do svobode, pa če tudi bo zahtevala novih žrtev!

Nj slučaj, je dejal na velikem taboru govornik množici, — če smo se danes zbrali v tako velikem številu v Steverjanu, ki je ena izmed tistih junaških vasi, ki bi jo z drugimi vred po pariških sklepih odrezali od svojega narodnega telesa in izročili v suženstvo stari zatiralki Italiji.

Na vseh zborovanjih obsoja gorško ljudstvo ta krivični sklep, ki je bil sprejet v Parizu, a ki ga mi nikoli in nikdar ne bomo priznali, toliko manj pa sprejeli. Popolnoma se pridružujemo izjavi tov. Kardelja in iz tega mesta mu zagotavljamo, da ga bo podprlo vse primorsko ljudstvo, vsa Brda, ker gre za našo svobodo, za naše življenje, za narodni obstoj. Strnjeni in enotni smo biki v boju, ko smo bili goloroki. Po teh izkušnjah naše slavne partizanske

borbe, v kateri smo se sami osvobodili, prekalili v nove ljudi, samozavestne in ne več suženjske, bomo branili naše priborjene in naravne pravice z istim juraštvom kot za časa oborožene borbe.

In množica je govorniku pritrdila z burnim odobravanjem. Briško ljudstvo se zaveda, da so pred njim odločilni dnevi, zato izraža svojo odločno voljo na vse možne načine, ki jih še dopušča anglo-ameriška oblast v svojem postopanju, ki duši vsako izražanje volje ljudskih množic, ko manifestirajo svojo pripadnost k Titovi Jugoslaviji.

Toda kljub temu je šel glas ljudskega tabora v Slovenskih Brdih v svet in znova bo opozoril združene narode na usodo slovenskega življa na Primorskem in jim pomagal k pravični rešitvi vprašanja, od katerega zavisi novi mir ali nova vojna pustofovščina italijanskega imperializma.

Eno leto po vojaškem zlomu fašizma, ki smo ga v Julijski krajini uničili sami, brez tuje pomoči, doživljamo sramotno pretepanje in delirij nasilja nad svobodoljubnim ljudstvom. Zgodovina bo pisala...

Čitajte - sodite!

Glasniki ljudstva

O škedenjskih zločincih, fašistu Coceanu-u in še kaj

PRIMORSKI DNEVNIK

Poudariti nočemo naslednje: sedanji proces proti škedenjskim zločincem ni udarec v bistvo; to je le udarec po repu. Ne verjamemo, da bo moglo iti zavezniško sodišče preko teh zločinov, ne da bi najstrožje obsodilo obtožene krivce. Toda po vsem tem in še za časa tega procesa se nadaljuje delovanje civilne policije z istimi metodami kot so bile one v škedenju. Tri mesece po škedenjskem zločinu je policija sekundirala fašističnim razbojnikom pri požiganju slovenskih knjig in imetja, pri pustošenju antifašističnih sedežev in stanovanj. Medtem ko je razprava v teku, čujemo za nova nasleja. Z obsojbo treh počinov se bistvo te policije ne bo izpremenilo in stanje bo v glavnem ostalo isto.

Ta proces in vse ostalo, kar je civilna policija zakrivila, ves njen sestav, v katerem je prostora cel za ljudi, ki so sodelovali v policijskih in vojaških edinicah fašističnega režima, vse to je jasn dokaz, da ta policija nima nobene legitimacije za obstoj v časih zmagovite demokracije, da je zadnji čas, da ji vzamejo tudi tisto oblast, s katero je zakrivila že toliko nepristranskih dejanj in krvavih žrtev — razpust.

LAVORATORE

Včeraj se je vršila razprava (imenujemo jo tako le iz gole navade) proti bivšemu prefektu Brunu Coceaniju, ki se ni javil. Ohtozen je kolaboracionizma, ker je kod poglavar provinca od 23. oktobra 1943 do 30. aprila 1945 favoriziral politične načrte sovražnika...

Naravnost grotesken in poleg tega tudi tragičen je način, kako se sodijo in oproščajo v našem mestu vsi tisti, ki so jih svojčas nazivali kriminalci, izdajalce ljudstva itd., vsi tisti, ki so jih radio VIII. armade, radio London itd. označevali demojubom, naj bi jih eliminirali. Čudno so te razprave.

Vse prihaja v Trstu v drugo vrsto sprčo svete dolžnosti branilce Italijanstva; Pagnini, ki prisostvuje kot poslušalec razpravi svojega bolj kot nadrejenega kolega, lahko brez nadaljnjega brzojavi zaslužnemu prefektu: »Vrni se, Bruno, vse je odpuščeno!»

In zavezniki, to so tisti, ki so dejali: ubijte Pagninija, ubijte Coceanija itd., gledajo danes, kako jih oproščajo, medtem ko je na stotine antifašistov po zaporih, čeprav — da se izrazimo kakor javni tožilec, so »morda manj krivi kot fašistični prefekti».

Vsekakor se bomo še povrnilo na to vprašanje.

IL CORRIERE DI TRIESTE

Pod naslovom »Proces o zločinu«, Proces o zastavah piše »Corriere di Trieste« o škedenjskem zločinu civilne policije.

»Ko se je oddelček vrnil, se ni v kolikor nam je znano, pregledalo orožje, da bi se tako ugotovilo, kdo je streljal. Niso pobrali izstrelkov, tako da ni bilo mogoče znanstveno določiti orožja, iz katerega so bili izstreljeni. Policija je včasih iskala izstrelke z večjo zagrizenostjo, toda ob tej priliki, ko bi jih lahko bila pobrala z lopato, tega ni napravila. Čemu?«

Ugotoviti bi bilo treba nedostatke komande, slučajna ali namerna zanemarjenja, ki so ovirala ugotovitve resnice ob tej izredni priliki in z moralnega stališča pregledati agente ter odstraniti vse tiste, ki niso uniformo z mislijo, da so dobili poklic in ne z mislijo, da vršijo nalogo...

”Jugoslavija se je izognila ekonomskemu pritisku nekaterih velikih sil“

Nova Jugoslavija se krepko uveljavlja v mednarodnem svetu. Iz vojnih strahot ki naj bi jo za večno izbrisali ne samo z zemljevida, ampak tudi iz dejanskega življenja, je izšla poveljana, notranje enotna in vrsta kot še nikoli. Najbolj razveseljivo pa je dejstvo, da svobodno Jugoslavijo najresnejše vpoštevajo ves svet, ki zna ceniti njene zasluge pri vojaškem, še bolj pa moralnem zlomu fašizma. Kolo svetovnih dogodkov, razvoj človeške družbe v smislu vsesplošne svobode se vrta naprej nikdar nazaj. Reakcionarne sile lahko ta razvoj samo začasno ovirajo, ustviti ga pa ni mogoče. Tako so tudi obsojena na propad vsa prizadevanja ostankov poraženega fašizma, da bi zatrl nezadržani polet prerajenih narodov Jugoslavije, ki so si znali zagotoviti neoviran razvoj na gospodarskem in političnem polju. Drugi svetovni vihar se še ni popolnoma polegel, ko smo že tudi formalno potrdili najtesnejše prijateljske vezi z narodi Sovjetske Zveze — s pogodbo o prijateljstvu in zavezništvu med Sovjetsko Zvezo in Jugoslavijo. Pred meseci smo pa naš mednarodni položaj še bolj utrdili s slično pogodbo z bratsko Poljsko in Češkoslovaško republiko. Čvrst steber miru na Balkanu, kjer bi marsikdo, še rad v kalnem ribaril, je pa Jugoslavija postavila s prijateljsko pogodbo z junaško in svobodoljubno Albanijo.

Pogodbi s Češkoslovaško in Albanijo sta te dni svečano ratificirala češkoslovaški in jugoslovanski parlament — ljudska skupščina — s čimer sta postali pogodbi končnoveljavni.

O velikanskem pomenu vseh teh pogodb je govoril 21. t. m. maršal Tito na svojem obisku v Dubrovniku, kjer je v razgovoru s predstavniki ljudstva dejal:

Romunija pred volitvami

Romunija se pripravlja na prve demokratične volitve. Tisk je objavil osnutek volivnega zakona, ki daje ljudstvu široke pravice.

Malopred objavo osnutka volivnega zakona je bil v Rumuniji osnovan blok demokratičnih strank, ki so se, zadrževajoč svojo ideologijo in program, sporazumele o enotni platformi in o enotni listi poslancev.

V to zvezo demokratičnih strank je vstopila kmečka fronta, socialdemokratska stranka, Komunistična partija Rumunije, nacional-liberalna stranka Tatarescuja, narodnoljudska stranka in nacional-caranistična stranka Aleksandrescuja, na ta način so v volilni kampanji združeni milijoni organiziranih rumunskih demokratov in protifašistov. Po vsej deželi se vrše množična zborovanja in mitingi strank demokratičnega bloka. Mladinske in druge množične organizacije odobravajo njegov program in se mu pridružujejo.

Strujenost rumunskega ljudstva okoli demokratičnih strank je povzročila resno zaskrbljenost v taboru reakcionarnih opozicijskih skupin Maniuja in Bratianua, ki se vedno bolj izločajo ne samo v deželi, temveč tudi znotraj svojih lastnih strank. O tem priča

NA PREDVEČER MIROVNE KONFERENCE

(Nadaljevanje s prve strani)

Primorski ki tvori enotnost, ne morejo iztrgati edini večji mesti slovenskega Primorja — Trst in Gorico. Ne sme se severnemu Primorju vzeti dostop do morja.

Naše oči so obrnjene na naše ljudske voditelje Tita in Kardelja in s polnim zaupanjem gledamo nanju kot na uresničitelja naše svobode in demokracije. Može iz ljudstva, ki so skupno z ljudstvom vodili našo osvobodilno vojno, ne morejo zapustiti svojega ljudstva, ki hoče svobodno živeti v Jugoslaviji. Ljudstvo je z njimi, kakor za časa osvobodilne vojne in pripravljeno je na vse žrtve, da si pribori in ohrani svobodo.

Zadnja 12-dnevna stavka vsega delovnega ljudstva Primorske je dovolj viden dokaz za našo enotno voljo združitev z Jugoslavijo in borbenosti proti ostankom reakcionarstva in fašizma. To bo dalo našim voditeljem pogum in moč, da vodijo borbo, naprej za ljudstvo, ki hoče da se uresniči na mirovni konferenci to, kar je

»Te pogodbe ne bodo samo koristile zavarovanju naše države, ker se nam itak ni treba bati nobenega vojnega napada, ampak tudi splošnemu razvoju in gospodarskemu napredku. Izognili smo se gospodarskim represilijam določenih velikih sil, ki so skušale na nas izvajati gospodarski pritisk.«

To je staro orožje proti manjšim državam, ki žele, da bi z njimi govorili kot z enakopravnimi člani. Sedaj smo izven območja teh ekonomskih represilij. Spričo pogodb, ki jih imamo s Sovjetsko Zvezo, Poljsko, Češkoslovaško in Albanijo, imamo polno jamstvo in možnost, da bomo lahko v teh državah kupi i vse,

kar potrebujemo, odnosno prodajali svoje proizvode. Trgovali bomo tudi z drugimi, ki to žele. Toda ako nekdo noče, ne moremo pomagati — tudi mi ne bomo z njim hoteli.

Ako nočejo, bodo oni imeli škodo, mislim, da več kakor mi — je rekel eden izmed kmetov.

»Mi sploh ne bomo imeli in ne moremo imeti škode,« je dodal maršal. »Škoda bodo imeli samo oni, ker bi lahko oni vršili z nami živahno trgovsko izmenjavo. Toda ne moremo dovoliti, da bi nam s stroji navrgli še njihove koncesije, da bi na nas politično vplivali. Tega mi nočemo.«

Poljski narodni praznik

Osobka-Morawski o delu in uspehih poljske vlade nacionalne enotnosti

Varšava, 23. julija. (Tass) List »Robotnik« prinaša članek ministrskega predsednika Osobke Morawskega, ki je posvečen drugi obletnici ustanovitve Poljskega narodno-osvobodilnega komiteta. Osobka Morawski primerja položaj Poljske z dne 21. julija 1944, ki ga je ustvarila londonska »vlada« Rackiewiczza, Sosnekowskega Mikolajczika in Kwapinskega, z njenim današnjim položajem ter naš eva uspehe, ki jih je poljsko ljudstvo doseglo v dveh letih.

»Danes imamo,« piše Osobka Morawski, »prvič: boljše vzhodne meje, kot bi jih mogli dobiti pred 22. julijem 1944. Londonska poljska »vlada« bi mogla doseči edino slabše, nikakor pa ne boljše mej, drugič: naše zapadne meje ob Lužički Neissi in Odri s Stettinom in Svinoustjem (Swinemünde); tretjič: urejeni odnosi s Sovjetsko zvezo so nas rešili pred revolucijo na mednarodnem pozorišču. Prijateljski poljsko-sovjetski odnosi so glavni vzrok da so naše zapadne meje take kot so. Četrtrič: imamo zadnji dve leti trdno vlado. Držali smo se načela nacionalne enotnosti z neomahljivo in dosledno politiko.«

»V teh dveh letih,« je nadaljeval Osobka Morawski, »so bile izvedene velike socialnoekonomske reforme — agrarna reforma in nacionalizacija industrije, ki so izpolnile glavne zahteve poljskega delovnega ljudstva. Mi hitro zedinjamo in izpopolnjujemo naš državni sistem, demokratiziramo naše javno življenje, širimo

zasedanje plenuma glavnega odbora nacional-caranistične stranke Maniuja ki je bil te dni. Še pred zasedanjem plenuma sta bila šef stranke in njegova najbližnja okolica ostro kritizirana od rednih članov, ki so protestirali zaradi protidemokratske smeri stranke.

Maniu, ki se je hotel izogniti kritiki ter ohraniti svoj položaj, je izjavil, da podaja ostavko na položaj šefa stranke. Njegovi najbližji prijatelji z vrha stranke so hitro sestavili »delegacijo«, ki je odšla k Maniju in ga »nagovorila«, da ostane na čelu stranke.

prosveto, kulturo, zdravstvo in socialno zavarovanje delovnega ljudstva. Zedinili in razširili smo kooperacijsko gibanje, dosegli enotnost in okrepitev velike sile sindikalnega gibanja, ga pritegnili obenem s političnimi strankami in mladinskimi organizacijami v veliko delo za obnovo dežele.

Ponovno smo organizirali poljsko armado. Storili smo vse, kar je bilo v naši moči, da rešimo ljudstvo pred lakoto, epidemijo in inflacijo. Dvignili smo industrijo in z vso naglico obnavljamo prometni sistem, pristanišča in Varšavo, borimo se za obnovo podeželja in poljedelstva. Ni mogoče najti konkretnega primera za ogromno delo, ki je bilo izvršeno v teh dveh letih.

Ne smemo pa tudi pozabiti pomoči, ki smo jo dobili iz inozemstva. Predvsem je treba poudariti, da ni niti enega področja v našem življenju, kjer ne bi v večji ali manjši meri čutili pomoč, ki nam jo je nudila Sovjetska zveza, najsi bo v živilih, zdravilih, surovinah, prometnih sredstvih, posojilu ali orožju.

Veliko nam je pomagala tudi U. N. R. R. A. in druge inozemske dobrodelne organizacije. Ti dve leti dela nista bili samo nepretrgana borba proti raznim težavam, v katere je zašla naša dežela po vojni, temveč je bila to tudi doba trdega in — upam — plodonosnega dela za dobrobit naše dežele in ljudstva.

ni suženj in da samo pripravi stolčke, da bi se mogli ponovno vvesti nanje tisti, ki so skozi 23 let izkoriščali narod.

Osvobodilna borba je mnogo več, kakor samo osvoboditev izpod neposrednega tujega jarma, je osvoboditev od vseh spon, ki bi mogle posredno peljati v suženjstvo. Otresli smo se neke laždemokracije in ustvarili novo ljudsko demokracijo, ki bo narodom sveta prinesla mir in blagostanje medtem ko je laždemokracija velekapitala vodila svet iz vojne v vojno, iz suženjstva v suženjstvo. Svet bo spoznal pravi evangelij ko se bo otresel krivih prerokov.

Delo anglo-ameriških oblastj je bilo na tem področju izdajstvo vojnega zavezništva in prekršitev dogovora med zavezniškim poveljstvom in jugoslovansko vlado, naperjeno naravnost na to da bi ustvarili razmere, ki naj bi navidezno upravičevale potrebo po internacionalizaciji zato, da bi lahko z njihovimi finančnimi ustanovami dobili v svoje roke industrijski trikot Milje—Trst—Trižie in da bi na ta način ustvarili neko prsto ozemlje, ki bi bilo v resnici, vsaj iz gospodarskega vi-

dika, kolonijalno področje za anglo-ameriški velekapital. Pri tem so jim pomagali najbolj tisti, ki so bili vedno napredaj in izdajali interese skupnosti zato, da dobijo drobtinice, ki padejo iz dobro založene mize. Naše ljudstvo Primorske je ostalo trdno in enotno, kakor za časa osvobodilne borbe. Trdno in enotno, kakor je kraški kamen. Naša delegacija na mirovni konferenci ima za seboj trdno združeno vse antifašistično ljudstvo Primorja, kar ji bo dalo še večjo moč da zastopa naše pravice. Za njimi stoje strnjeni okoli našega maršala Tita tudi vsi jugoslovanski narodi.

Upamo, da bodo mali narodi, ki bodo sedaj na konferenci 21 narodov tudi prišli do besede, bolje razumeli naše pravice ker ne bodo zastopali izključno svojih interesov na tem področju in ker bodo razumeli, da je zgodovinska nujnost priznati našemu narodu tiste pravice, ki si jo je priboril s svojo srčno krvjo in svojim potom. Rešitev, ki jo bomo lahko sprejeli je samo ena: Primorska je enota, ki mora kot taka biti del Jugoslavije.

Naši delegaciji v Parizu pa kličemo: Z ljudstvom, za ljudstvo!

Novi jugoslovanski predlog za statut Trsta

Dr. Aleš Baebler, pomočnik ministra za zunanje zadeve FRLJ, je obrazložil 18. julija pred posebno komisijo Sveta ministrov za zunanje zadeve stališče Jugoslavije v zadevi statuta Trsta.

Dr. Aleš Baebler je najprej poudaril, da intervencija jugoslovanskega delegata pred komisijo ne pomeni, da sprejema Jugoslavija sklepe ministrov za zunanje zadeve štirih veljastih o vprašanju Trsta in meje med Jugoslavijo in Italijo v splošnem, temveč je po Kardelju govoril, da jugoslovanski narod tega ne morejo sprejeti in da zato ne more tega sprejeti niti jugoslovanska vlada. V nadaljevanju je dr. Aleš Baebler še enkrat navedel vse zgodovinske, gospodarske, pravne, moralne in etnične razloge, po katerih ima Jugoslavija nesporno pravico do Julijske krajine in Trsta.

Jugoslavija ima vse pravice do suverenosti nad Trstom

Dr. Baebler je nadalje rekel:

Verujemo, da morajo priti vsi, ki gledajo na Trst brez predsodkov, do naslednjih zaključkov.

1. Jugoslavija ima vse pravice do suverenosti nad Trstom.

2. Medtem, ko je Trst sestavni del jugoslovanskega ozemlja, pomeni za Italijo samo nacionalno manjšino na tujih zemljah.

3. Z ekonomskega stališča je Trst neobhodno potreben Jugoslaviji, Jugoslavija pa Trstu, medtem ko so ekonomske zveze med tem ozemljem in Italijo brez vsakršnega pomena od trenutka, ko Trst ne pomeni več običajne italijanske imperijalizacije.

4. Rešitev tržaškega vprašanja je izredno važna za Jugoslavijo s stališča njene varnosti na zapadni meji.

Vlada FRLJ je predložila Svetu ministrov za zunanje zadeve predlog za rešitev vprašanja Trsta. To je dobro znani predlog, naj postane Trst sestavni del jugoslovanske federacije čigar statut bi bil zajamčen s mirovno pogodbo. V zvezi s tem predlogom so razpravljali o elementih tega problema. Ta predlog je bil na britski predstavniki vlad v Washingtonu, Londonu in Parizu slabo sprejeti, čeprav pomembni logično in pravično rešitev. Izdean pa je bil nov načrt za Trst kot svobodni teritorij.

Dr. Baebler je nato izjavil:

Vlada FRLJ se nadalje vztraja pri svoji zahtevi, stoji pa bo tudi tokrat vse, da bi se izognili neuspehu mirovne konference, čeprav menim, da pomeni to zahtevati preveč žrtve od države, ki je toliko pripomogla k zmagi zaveznikov.

Zato si dovoljujem obrazložiti v glavnih potezah novi jugoslovanski predlog za statut Trsta. Trst s svojo okolico naj bi bil svobodni teritorij pod zaščito Varnostnega sveta in v realni uniji z Jugoslavijo. Ta svobodni teritorij naj bi bil urejen po demokratičnih načelih. To bi prišlo do izraza predvsem glede pravic prebivalstva, ki naj bi izvrševalo samo po svojih izvoljenih predstavnikih zakonodajno, upravno in sodno oblast. Vlada svobodnega teritorija bi bila sestavljena izključno iz tržaških meščanov, določena od ljudskega predstavništva, kateremu bi bila odgovorna za svoje delo, uživati pa bi morala zaupanje parlamenta. Ljudsko predstavništvo naj ima zakonodajno oblast, ki ima predvsem nalogo proglasiti ustavo svobodnega teritorija, ki pa bi morala biti v skladu s predpisi statuta, določena za mirovno pogodbo. Taka ustava bi služila kot vrhovni zakon svobodnega teritorija. Vsi zakoni bi bili v skladu z ustavo, tako po obliki kakor po vsebini. Razen tega ne sme biti omejitve zakonodajne oblasti. Na temelju ustave in zakona bi bilo organizirano na svobodnem teritoriju sodstvo, ki bi ga vodili tržaški meščani, ki bi morali soditi v skladu z ustavo in zakoni svobodnega teritorija.

Realna unija med svobodnim teritorijem in Jugoslavijo bi bila v tem, da bi imenovala guvernerja svobodnega teritorija vlada FRLJ. Ta guverner bi moral paziti, da se izvaja mednarodni statut svobodnega teritorija. Vso oblast guvernerja bi obsegali dve točki:

1. Imel bi pravico iniciative pri pristojnih tržaških oblasteh.

2. Imel bi pravico veta na vse odločbe tržaških oblasti, ki bi kršile mednarodni statut svobodnega teritorija ali pa njegovo ustavo. Njegov veto je suspenziven. V primeru, če pristojne tržaške oblasti ne bi sprejele guvernerjevih prigovorov, ki jih mora podati v strogo omejenem roku, mora priti spor pred Varnostni svet.

Mednarodni položaj svobodnega tržaškega ozemlja

Mednarodni položaj svobodnega teritorija bi bil zajamčen z naslednjimi določbami:

1. Varnostni svet bi določal visokega komisarja, ki bi imel pravico do veta na vsako odločbo guvernerja. Če guverner ne bi sprejel prigovorov visokega komisarja, bi se morala spraviiti stvar takoj pred Varnostni svet.

2. Delj tržaškega pristanišča, ki služijo mednarodnemu prometu, v kolikor niso namenjeni lokalnim potrebam samega Trsta ali pa potrebam Jugoslavije, bi postali mednarodno svobodno pristanišče Trsta, ki bi bilo enako pristopno vsem ljudem na glede na nacionalnost in ki bi se upravljalo po posebnem statutu.

3. Svobodni teritorij in njegovo morje bi bilo nevtravno področje, ki bi bilo demilitarizirano, prebivalci pa prosti vojaške obveznosti. Lokalna rekrutacija policijske sile bi služila za vzdrževanje javnega reda. Na svobodnem teritoriju bi bila samo ena jugoslovanska vojaška posadka, katere število pa bi bilo tolikšno, kolikor je neobhodno potrebno za zaščito carinskega pasu, na železniških progah in morski obali. Za vse združene narode bi bil na tem teritoriju enak postopek. Klavzula o največjih prednostnih pravicah bi veljala za vse združene narode.

Prednostne pravice Jugoslavije

Glede na svoj poseben geografski položaj in posebno tesne ekonomske zveze s Trstom bi Jugoslavija uživala naslednje prednostne pravice, ki bi bile zajamčene s statutom:

1. Svobodna jugoslovanska vana v pristanišču Trsta bi bila pod izključno jurisdikcijo, neodvisno od mednarodne uprave svobodnega pristanišča.

2. Enotnost carinskega režima svobodnega teritorija in Jugoslavije, ki s pomočjo carinske unije zaloga Trst sorazmerno s carinskimi dohodki vse unije, uprava unije pa bi bila jugoslovanska.

Glavna načela tržaškega statuta

Navedli bomo samo nekaj zgledov:

1. Enakopravnost vseh prebivalcev ne glede na spol, narodnost, jezik, raso in vero. To bi moralo ptiiti posebno do izraza v načelu, da bi bili italijanski, slovenski in hrvaški jezik službeni in enakopravni jeziki ter da ima vsaka narodnost enake pravice za kulturni razvoj in da je enakopravna v političnem življenju.

2. Ta enakopravnost mora biti zajamčena v ustavi z dvodomnim sistemom, namreč s poslanskim domom, ki bi bil sestavljen sorazmerno iz narodnosti, ki prihajajo v vpostev, in sicer bi bilo enako število predstavnikov obeh prebivalcev, ki govorijo italijanski jezik, in obeh, ki govorijo oba jugoslovanska jezika.

3. Pravice in osnovne svoboščine prebivalcev bi bile določene z ustavo.

4. Ugotoviti je treba, katere osebe se smatrajo za prebivalce svobodnega teritorija, ki imajo pravico glasovanja za sprejetje prve ustave. Vlada FRLJ naj gleda, da bo ta pravica priznana samo starim Tržčanom, namreč osebam, ki so bile stalno naseljene v Trstu v začetku prve svetovne vojne in njihovi potomcem. Kar se tiče tržaškega državljanstva, ki pa ne daje pravice do glasovanja za prvo ustavo, bi se tako državljanstvo moglo priznati osebam, ki so stalno naseljene na teritoriju že najmanj pet let pred začetkom druge svetovne vojne, izvzemaši one Italijane, ki jih je privedel tja fašistični režim zaradi denacionalizacije Julijske krajine in utrjevanja fašizma. Na drugi strani je treba priznati pravico, da se na ta teritorij vrnejo Jugoslavlani, ki so bili nasilno pregnani ali pa so se izselili.

5. Pravila za volivne priprave in kontrolo pri volitvah v prvo ustavodajno skupščino bi morala biti taka, da dajejo glavno vlogo domačinom in da omogočajo neposredno nadzorstvo nad volitvami, ki bi ga izvajale države, ki so najbolj zainteresirane na usodi Trsta — Jugoslavija, na katere ozemlju leži Trst, in Italija, v katere jeziku govori večina tržaškega prebivalstva.

Končno stališče Jugoslavije

Ko resumiram stališče Jugoslavije, bi rad poudaril:

1. Jugoslavija priznava poseben značaj tržaškega ozemlja, meni pa, da je ljudstvo Trsta zrela in politična, da vodi samo svojo upravo.

Denarna enotnost svobodnega teritorija z Jugoslavijo, ki naj bi se vzdrževala po sklepu same vlade svobodnega teritorija v obliki skupne monetarne enote ali pa s pomočjo medsebojno denarno povezanimi sistemi.

4. Skupna železniška uprava, ki naj bi bila pod vodstvom jugoslovanskih državnih železnic.

5. Svobodna obalna plovba med jugoslovanskimi in italijanskimi vodami za trgovinske in ribiške ladje.

6. Pravica prebivalcev svobodnega teritorija in Jugoslavije, da se lahko naselijo, zaposlijo in izvršujejo obrt na obeh teritorijih.

7. Udeležba Jugoslavije na račun reparacij in v zvezi z likvidacijo italijanskih in nemških placementov v svobodnem teritoriju.

8. Mednarodna pravica ribarjenja v istrskih in tržaških vodah in sicer tako za Jugoslavijo, kakor za svobodni teritorij.

9. Prednostna pravica Jugoslavije do naročil in dela v velikih industrijskih podjetjih Trsta, predvsem v ladjedelnicah.

10. Recipročna pravica dopolnjevanja posadk trgovske mornarice za oboje teritorija.

Jugoslavija prevzema dolžnost, da zastopa svobodni teritorij v inozemstvu, toda ljudsko predstavništvo svobodnega teritorija bi ratificiralo vse pogodbe in konvencije, ki bi jih sklenila Jugoslavija v imenu svobodnega teritorija. V pogledu teritorialnega sporazuma bi bila Jugoslavija obvezna spoštovati mednarodni statut svobodnega teritorija, visoki komisar pa bi lahko preprečil s svojim vetom vsako napako ali zlorabo. Čeprav zastopa Jugoslavija stališče, da je prebivalstvo svobodnega teritorija edino upravičeno in suvereno sprejeti svojo ustavo, bi moral imeti statut svobodnega teritorija vendarle nekatere določbe, ki bi obvezovale ustavodajno skupščino svobodnega teritorija, da se vnesejo v ustavo načela, ki pomenijo poročito demokratičnih svoboščin in demokratične ureditve vseh narodov. Glede na vse to, posebno pa zaradi posebnega sestava prebivalstva in zgodovinskih pogojev pa bi moral določiti statut nekaj pravil, ki bi bila absolutne obvezna za ustavodajno skupščino.

2. Jugoslavija meni, da mora statut upoštevati demokratične ustanove in načela.

3. Po svojih pravicah in interesih kakor tudi po svojem geografskem položaju je Trst nerazdružno zvezan z Jugoslavijo in je zaradi tega potrebno, da zagotovi statut enotnost svobodnega teritorija in Jugoslavije. Ta enotnost bi morala priti do izraza v priznanju pravice Jugoslaviji, da imenuje guvernerja Trsta in ima v primeru z ostalimi narodi nekatere prednostne pravice, predvsem ekonomske, ki pa bi istočasno zadovoljevale tudi potrebe Trsta samega. Ta izjemni položaj Jugoslavije bi bil v popolnem skladu z načeli mednarodnega prava, ki prav sedaj pospešuje regionalne unije.

4. Ker bi Trst služil velikemu mednarodnemu prometu in ker ima poseben narodnostni sestav, je Jugoslavija pripravljena pristati pod navedenimi pogoji na to, da bi prišlo to ozemlje pod zaščito Varnostnega sveta in da izvaja ta Svet nadzorstvo nad izvrševanjem mednarodnega statuta svobodnega teritorija in imenuje visokega komisarja, ki bi imel poleg kontrole tudi pravico suspenzivnega veta za odločbe guvernerja. Jugoslovanska delegacija predlaga ta svoj formalni in podrobni predlog statuta za Trst, ki naj bi bil sestavljen na temelju zgoraj navedenih načel, in predlog za pravila začasnega statuta tega teritorija. Kar se tiče statuta svobodnega mednarodnega pristanišča Trsta, je podala jugoslov. vlada meseca aprila t. l. formalni predlog. Vlada FRLJ meni, da lahko služi ta predlog kot osnova za razpravo o tem. Razume se, da meni Jugoslavija, ki je podala ta predlog in ki temelji na hipotezi njene suverenosti nad tem ozemljem, da je treba ta predlog spreminiti v nekaterih točkah. Naša delegacija si dovoljuje predložiti vam ta predlog, ki je izdelan v tem duhu.

Ob koncu izražam prepričanje, da bo pozvala vaša komisija jugoslovansko delegacijo k tesnemu sodelovanju v velikem poslu, ki jo daka, pri čemer izjavljam, da je naša delegacija vedno pripravljena dati vam svojo pomoč.

Čitajte - sodite!

Okupacijska oblast ...

O škedenjskih zločincih, fašistu Coccani-u in še kaj

Giornale Alleato

Pod naslovom »Priče« se je proces zaradi škedenjskih incidentov, je prinesel »Giornale alleato« naslednje poročilo:

Sedem članov civilne policije Julijske krajine, ki so bili obtoženi dvojnega umora ter ranitve nekaj drugih oseb s strelci dne 10. marca t. l. v Skednju, je izjavilo, da so nedolžni.

Razprava proti njim se je pričela 17. t. m. zjutraj v justični palači pred splošnim zveznim sodiščem, ki ga sestavljajo trije sodniki. Predsednik sodišča je polkovnik John K. Weber, načelnik pravnega oddelka zavezniške komisije v Italiji; ostala dva člana sta angleški topniški major R. B. Smith, pripadnik 13. zbra in ameriški topniški major Abraham D. Brown.

Sedem obtožencev bodo v teku razprave zaznamovali s kodo s številkami (od 1 do 7). O tem so se sporazumeli na osnovi predloga, ki ga je predložil javni tožilec major D. B. McCormick, član pravnega pododpora zavezniške komisije. Izjavil je, da ni bil njegov namen dopustiti, da bi listi s svojimi poročili o obtoženi kakorkoli vplivali na prave in njihove izpovedi.

Glas zaveznikov

Glasilo anglo-ameriške vojaške uprave v slovenski obliki zaveznikov je že večkrat pokazalo svojo barvo in razpoloženje do mladih demokratov Poljske, Bolgarije, Albanije itd. posebno pa se do nove Jugoslavije. Popolnoma pa se je razločilo, ko je ob obsedi izdajalca Mihajloviča napisalo: »Začetnik vstaje proti Nemcem ustreljen«.

Da se tudi on — »Glas...« oddolži spominu velikega morice svobodoljubnih Jugoslovancev in idejnega inspiratorja svojega uredniškega kroga, je kot samo informacijski vestnik prinesel 22. julija vest pod naslovom »Spominška masa«.

Okoli 600 oseb, nekateri v jugoslovanskih, poljskih in britanskih uniformah, drugi v civilnih oblekah, je včeraj v takojšnji srbski pravoslavni cerkvi sv. Save prisostvovala spominski službi božji za generalom Dražo Mihajlovičem, bivšim četniškim voditeljem, ki so ga zadnje sredo ustrelili kot izdajalca in vojnega zločinca v Beogradu. Med prisotnimi so bili stitje člani bivše jugoslovanske vlade in lignanstvu, ki jih je sodišče, ki je obsodilo Mihajloviča, v odsotnosti obsodilo skupno na 61 let ječe. Poljski pravoslavni škof Sava je opravil službo božjo in pel je zbor poljskih vojakov. Zastopana sta bila tudi bivši kralj Peter in kraljica-mati.

Propaganda, ki ji naše ljudstvo ne naseda.

La Voce libere

Pred Zavezniškimi porotnim sodiščem, ki se je prikratk sestalo v Trstu, se je pričela razprava proti sedmim članom civilne policije, ki so obtoženi umorja in kopenskih poškodb v zvezi z dogodki v Skednju dne 10. 3. 1946, ko je policija, ki je v teku nemirov povzročeni zaradi razobejanja jugoslovanske zastave z zvezdo na zvoniku posredovala, da zastavo sname, streljala in sta bili dve žrtvi ena ženska in en moški.

»Voce« bi prav rada napisala kaj več in drugače pa ji za enkrat ne kaže. Pravi je, da so bili nemri zaradi izobejanja jugoslovanske zastave. Prav nobenih nemirov ne bi bilo, če bi ne prišla tja civilna policija in v svojem fašističnem nastrojenju ne streljala in ljudi zato, ker ti hočejo Jugoslavijo, ker so proti Italiji, mučnici naše ljudstva.

Pomagajte
brezposelnim!

Nekaj zanimivih pogledov v različne vede

Zgodovinski skopuh. Francoški pisatelj Voltaire (1694-1778) je bil sicer milijonar, toda kardarki in kamorkoli je bil povabljen, ga je moralo omizje vzdrževati s tobakom in ko se je poslavljaj, je vzel s seboj vse ostanke sveč iz svečnikov. Kadar je bil povabljen na deželo, mu je moral gostitelj plačati vse potne stroške. — **Churchil,** vojvoda Marlboroughski, (1650-1722) praded angleškega politika Winstona, je hodil, čeprav zelo bogat, zelo zgodaj spat, da je prihranil izdatke za razsvetljavo in vaško šojo je nastanil v graščinski kuhinji, samo da je stedel pri kurjavi. — **Vojvoda Wellingtonski,** tudi milijonar (1769-1852) znameniti vojskovodja, je odtrgal izmed osmih gumbov na svoji uniformi sedem, saj si je le z enim zapenjal sukno; vsa vrata v njegovem gradiču so ostala vedno odprta, da se niso kljube in tečaji izrabili.

Okusi so zelo različni. Kitajci se zgražajo, ko vidijo, da belci jedo sir, ki mu pravijo »gnilo mleko.« Mi si zopet ne moremo predstavljati, da pri- jajo (in še kako!) Kitajcem gliste-deževniki in lastovičja gnezda. V Južni Ameriki sta najljubši slaščicj kozarec mravlje- vina in košček hroščevega kruha. Domačini nabirajo posebne mravlje, jih zmečkajo, tekočino predelajo v pijačo, po kateri postanejo precej razuzdani. Ob argentinski meji je na milijone vodnih hroščev. Iz zmečkanih jajčec spečejo posebno pecivo, ki jim prav tako tekne ko prej opisano vino.

Za najhitrejšega pianista na svetu je veljal doslej Poljak Ignacij Paderewski, ki je napravil 26 udarcev na tipko v eni sekundi. Paderewskega je prekosil Amerikanec Henry Scott. Slučajno je odkril v sebi nadnaravno sposobnost hitrega igranja. Z vajo je to sposobnost bolj stopnjeval, dokler ni dosegel rekorda, t. j. 44 udarcev v eni sekundi.

Muša Drosophila je dosegla svetovni sloves zaradi svoje zmožnosti naglega razploda. Na njej proučujejo znanstveniki zakone o dednosti prav zaradi njenega »bliskovitega« razmnoževanja. V 10 dneh ima en sam par 400 naslednikov v enem mesecu pa že 16 milijonov.

Rosa, Zemlja in rastline stalno izhlapevajo vodo, ki jo sprejema zrak. Ponoči se zemlja in rastline hitreje ohladi kot zračne plasti nad njimi kajti temni in raskavi predmeti oddajajo zelo hitro gorkoto. Vlažni zrak se ohladi na mrzlejših predmetih, tako nastane rosa. Predpogoj je brezvetrno vreme, kajti veter odganja vedno zračne plasti, ki so se bile na prostem ohladile in preprečuje na ta način nastanek rose. A nebo tudi ne sme biti oblačno. Oblaki delujejo kakor šotorna streha; oni odbijajo s ta dvigajočo se gorkoto, tako da se ne morejo na zemlja ne rastline ohladiti, kar ovira tvoritev rose. Če pa pade v jesenski noči ohlajene celo na 0 stopinj, se ustale drobne vodne kapljice na rastlinah kot ledeni kristali, nledenci, kot slana, ivje, srež.

ŠPANIJA IN NJEN VELIKI BOJ ZA SVOBODO

Julija je minilo deset let od začetka državljanske vojne v Španiji, prvega oboroženega napada fašističnih sil na demokracijo v Evropi.

Špansko ljudstvo je gradilo svojo demokracijo od leta 1931., ko je odpravilo monarhijo, pa do leta 1935. Z notranjimi boji z reakcijo in velikimi napori se je osvobodilo vpliva fevdalnega plemstva in cerkvene gosposke ki so bili do tedaj gospodarji španske zemlje in ljudi. Španskim narodom, Baskom in Kataloncem je bila dana avtonomija, ki jim je omogočila, da so po stoletnem tlačenju začeli razvijati svoje svobodno narodno življenje. Na socialnem in gospodarskem polju je država dosegla velik napredek. Uzakonjena je bila agrarna reforma. Izvedena je bila ločitev cerkve od države. Kazalo je, da bo špansko ljudstvo prvo v Evropi, ki se bo po zgledu sovjetskih narodov osvobodilo spon preteklosti in zgradilo novo pravičnejšo državo.

Zaradi tega ni čudno, da je bilo špansko ljudstvo prvo napadeno. Govorilo se je o »državljanski vojni, toda vsakdo je vedel, da so v Španiji intervenirale in se zavzele za zmago Falange fašistične sile Italije in Nemčije, ki sta poslali Francu orožje, sredstva in vojake.

Ko so odvezemale te sile španskemu ljudstvu svobodo, so ob enem preizkušale na njegovem telesu novo vojno taktiko in nova uničevalna sredstva (totalna vojna), ki so jih pripravljale za vojno proti svobodoljubnim narodom.

Ni slučaj, da se je druga svetovna vojna začela že šest mesecev po padcu Madrida.

Špansko ljudstvo se ni moglo uspešno upreti organiziranim silam fašizma. Navzič junaški borbi je 28. marca 1939. po skoraj triletnem odporu bila uničena republika in z njo vse demokratične svoboščine.

Na strani španskega ljudstva je bila moralna podpora vsega demokratičnega sveta. Najboljši sinovi vseh narodov so se prebijali preko meja svojih držav, da so šli na pomoč demokraciji. Brigade tujih prostovoljcev in mednarodne brigade so zapisale pri Guadalajari, pred Madridom in na drugih španskih bojišjih slavne strani v zgodovini borbe za demokracijo.

Na strani fašizma pa so bile vse tiste sile, ki so bile in so še danes ovira napredku in demokratičnemu razvoju. Vladajoče klike skoraj vseh držav so aktivno podpirale Franco, ali pa so stale ob strani, skrivajoč svojo politiko podpiranja fašizma za geslom »nevme-

šavanja«, kakor da bi bila španska vojna samo notranja zadeva Španije in ne začetek svetovne borbe med demokracijo in fašizmom. Samo Sovjetska zveza je dosledno branila pravice španskega ljudstva.

Tako se je moglo zgoditi, da so italijanski in nemški fašisti nemoteno intervenirali v korist španskega (in mednarodnega) fašizma.

Kakšen je danes položaj v Španiji? Po sedmih letih strahovlade nad španskim ljudstvom sedi Franco še vedno na oblasti, na katero ga je dvignila fašistična Italija in Nemčija. Na oblasti ga vzdržuje nasilje, reakcionarni krogi generalitete, plemstva in visoke duhovščine, ki so z njim zopet pograbil vso oblast. Na njegovi strani so še vedno vse tiste zunanje sile, ki so mu s svojim nevmešavanjem pomagale na oblast.

Organizacija združenih narodov je obsodila Franco režim. Toda v boju proti režimu, ki se opira na nasilje, ne zadostujejo formalne izjave. Potrebna so dejanja.

Demokratični blok, ki je postal z zmago nad fašizmom močnejši, ker so široke množice spoznale vso krutost in zločinstvo fašizma pa podpirajo z vsemi sredstvi borbo španskega ljudstva, ki se v notranjosti države bori za svojo svobodo. In o kateri govorijo številne obsodbe španskih rodoljubov, ki so bile nedavno izrečene v Madridu.

Španija ima svojo zakonito vlado v inozemstvu, v Franciji. Španski parlament (Cortes), ki se po Francovi zmagi ni razpustil, temveč so mnogi njegovi člani odšli v inozemstvo, kjer predstavljajo močne skupine republikanskega demokratičnega gibanja, se je sestal 15. avgusta 1945. v Meksiku in je izvolil republikanec Martinez Barria za predsednika republike. Na čelu republikanske vlade je José Giral. Njegova vlada se bori za vzpostavitev ustave, ki je bila sprejeta l. 1931. po padcu španske monarhije, ter vseh demokratičnih pridobitev, ki jih je Franco uničil.

Na drugi strani Pirenejev pa čakajo milijoni republikancev svobodo, pripravljeni, da zanjo žrtvujejo tudi življenje. Njihova borba proti Francu je del naporov vseh narodov sveta, da uničijo zadnje ostanke vojaško poraženega fašizma.

Omenili smo že, da je število Teslinih izumov ogromno; tu omenjamo samo dva, zaradi katerih bo njegovo ime za vedno ostalo v vrstah največjih genijev človeštva. Leta 1888 je Tesla v predavanju pred ameriškim društvom elektroinženirjev objavil svoj izum motorjev na izmenični tok. Vsak, ki se le malo razume v elektrotehniko, uvideva naravnost revolucionarni pomen te Tesline iznajdbe.

Tesla je dejansko zaslužil naslov »oče brezžične telegrafije«, čeprav za to ni prejel ne nagrade ne priznanja. Desetine njegovih izumov so izkoristili drugi, da je danes radijska tehnika dosegla tako visoko stopnjo. Že leta 1900 je Tesla patentiral brezžični sistem, ki so ga kasneje drugi izkoristili v trgovske svrhe. Leta 1893 je Tesla v Franklinovem inštitutu izvedel način brezžičnega prenašanja in sprejemanja električnih signalov. To njegovo metodo pa je izkoristil Italijan Marconi. Do konca svojih dni je Tesla trdil, da predstavlja Marconijev brezžični sistem zlorabo pravic njegovih patentov, katerih takrat v Ameriki ni mogel zaščititi.

V teh par vrsticah smo samo bežno označili veličino genija našega rojaka Nikole Tesle, ki je ob vsaki priliki naglašal, da je južni Slovan. Resnica o njegovih zaslugah na področju elektrotehnike je do danes v celoti prodrila, tako, da je njegovo ime med strokovnjaki vsega sveta zelo popularno. Po pravici ga štejejo v isto vrsto z Edisonom, Franklinom in drugimi svetovnimi izumitelji. Potrebno je torej, da tega velikega človeka spoznamo tudi Slovenci, vsaj v toliko, kolikor ga že davno pozna in cenijo tujina.

Nikola Tesla - VELIKI IZUMITELJ

Nikola Tesla, genialni pionir znanosti in tehnike je po rojstvu Srb iz Like, doma v vasi Smiljani pri Gospiću. Osnovno in srednjo šolo je dovršil v domačem kraju, tehnično visoko šolo pa v Gradcu in Pragi. Že kot mlad inženir si je zamislil elektromotor z izmeničnim tokom; ker pa je šutil, da se bo njegova zamisel boljše razvijala v Ameriki kot v Evropi, je l. 1884 odšel v Ameriko. Tam je že l. 1887 patentiral svoj motor. V svojem dolgem in plodnem delu je dal svetu nad 1000 odkritij, od katerih je 900 patentiral.

Mnogi učenjaki trdijo, da je imel Tesla večji iznajditeljski talent kot sam Edison. Zakaj pa potem Tesla ni žel slavo in bogastvo tako kot je zaslužil s svojimi znamenitimi izumom?

V new-yorškem »Morning Journal« z dne 6. februarja 1894 — pred 52 leti —, v času največjih Teslinih odkritij in osebnih uspehov piše takole:

— Duh gorjanca in pesniški temperament Tesli nista dopustila, da bi se povezal z interesi neke korporacije. Tesla lahko dela samo popolnoma svoboden. Napredovanje v svoji stroki, uresničevanje idej, ne pa borba za denar — to je geslo Nikole Tesle! Denar je za njega sredstvo za izpopolnitev njegovih načrtov, sicer pa samo koncentracija neumnosti in zločina.

Tesla sam pripoveduje, kako je spočetka sprejel ponudbo tvrdke Westinghaus, kjer bi imel veliko plačo, laboratorij po svoji zamisli, zraven pa še tretjino dobička — pod edinim pogojem, da dela samo za to podjetje.

Bil sem mlad, — pravi Tesla, in pristal sem. Vzdržal sem eno leto, ne da bi kaj ustvaril; bil sem pač v odvisnem položaju, kar je oviralo moje delo. Brez pomisleka sem pogodbo razdril in od takrat se mi ideje neverjetno hitro porajajo.

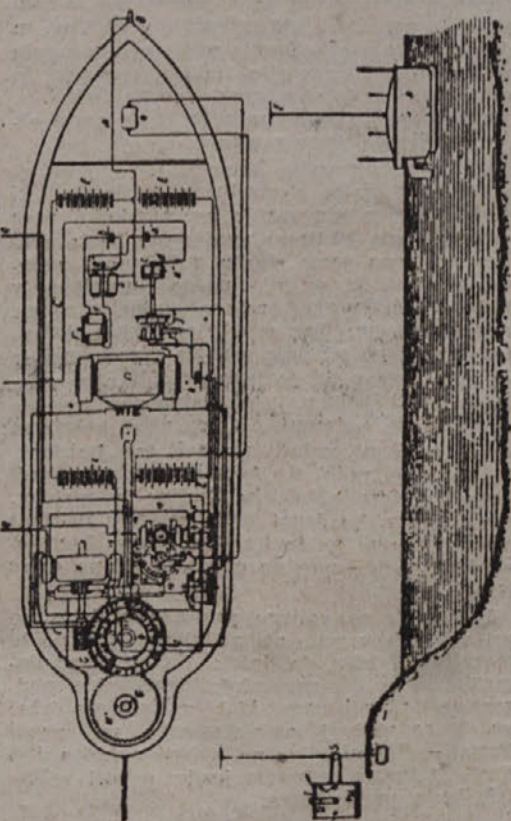
Ob tej priliki je pisal Westinghausu:

»Gospod Westinghaus, verjeli ste v mene že takrat, ko drugi niso; podpirali ste me, ko niti vaši inženirji niso imeli fantazije, da bi videli veličino dobe, ki prihaja... Korist, ki jo bo imela civilizacija od mojega polifaznega sistema je zame dosti važnejša od denarja, ki se mi ponuja...«

Tesline nesebičnost, ki je razvidna iz gornjih vrstic, pa so zlorabili. Z mnogimi odkritji Nikole Tesle so drugi dosegli slavo in bogastvo. Mnogo njegovih odkritij sploh niso hoteli izkoristiti, ker niso bile v interesu vloženih kapitalov. Leta 1895, ko je bil na višku ustvarjalnega dela, mu je zgorel laboratorij, leta 1917 pa še drugi na Long Islandu. To je bilo v času, ko je Britanska Enciklopedija izpuščala Tesline ime iz svojih izdaj, z namenom, da bi se njegovo delo pozabilo. Imeno-

vali so ga fantasta, ker je vnaprej videl, kako se bo tehnika razvijala. Tesla se je desetletja boril proti kapitalu in službenim predstavnikom znanosti. In vendar je končno doživel triumf svojih del. Teslin motor je že davno srce moderne industrije. On je ukrotil Niagaro, največji ameriški slap. Brez njega ne bi bilo Dnjeprostroja. Njegove motorje imajo vse električne centrale sveta. Danes ve ves svet, da je vrtilno magnetno polje iznašel Tesla, ne pa Feraris, kot so to mislili pred 50. leti.

Tesla je vedno verjel v zmago resnice in pravice; malo pred smrtjo je rekel: »Prišel bo čas, ko ne bo več tlačanih in ponižanih, temveč svobodni ljudje in narodi, enaki v spoštovanju človeškega dostojanstva.«

Original Teslinega patenta št. 613.809 z dne 1. julija 1898. Na sliki se vidi radijska oddajna postaja na obali in čoln z akumulatorsko baterijo, motorji in aparati za pogon ladje s pomočjo radijskih valov.

Zbirajte za naš tiskovni sklad!

HOTEL ŠANGHAI

11

Roman

VIKI BAUM

Posloveni.

FRAN-ALBRECHT

Dr. Emanuel Hain je bil židovskega rodu. Že od mladih dni je bil velik ljubitelj glasbe. Medicino je študiral v Heidelbergu. Kot kirurg je delal prakso s svojim stricem Pavlom. Njegov najboljši prijatelj je bil Lilien Maks, navdušen socialist. Emanuel je sicer rad poslušal Liliena, ko mu je govoril o svojih idejah, sam pa je bil daleč od politike. 31 let star se je zaljubil v 21 letno Ireno, hčer podpolkovnika von Stettena. Ta je privolila v hčerino poroko šele ko je v Evropi izbruhnila vojna in je moral Emanuel k svoji četni. Emanuel je večkrat obiskal svojo ženo in dete, ki se mu je rodilo v času, ko je Nemčija vojna že močno prizagela.

»Na cesto so me vrgli.« je sporočil Planke, hkrati s svojim okrevanjem. »Brezposeln! Lepa svinjarija to.«

Tako se je zgodilo, da je postal Planke šofer Hainovi hiši. Z otrokom in ženo se je nasešil v šoferstvo stanovanje, v svojih prostih urah pa je delal na vrtu. Kurt, njegov sin, je bil tri leta starejši od Rolanda, robot fant z velikimi rokami in živimi očmi. Doktor je z vsemi sredstvi pospeševal prijateljstvo med obema fantoma in je večkrat zadovoljno smehljalje se prisušnil skozi okno, če ju je slišal, kako sta divjala po vrtu.

Neko sredo zvečer v juliju, ko so muzicirali pri odprtih vratih in je topel ozvezenj nočni zrak vel s terase, je odkril Maks Lilien mladega Plankeja, ki mu je bilo tedaj trinajst let, kako je čepeč skrit v bukovni senci in z napetim obrazom in krčevito stisnjenimi rokami prisluskoval godbi. Bil je drugi stavek Schubertovega kvarteta v D-molu. »Kdo pa je ta fant?« je vprašal državni tajnik. »Saj je kar pijan godbe.«

»To je samo Kurt,« je odvrnila Irena in zaprla vrtna vrata. Lilien pa si je hotel dečka pobliže ogledati. Odsel je med prihodnjim stavkom tih ven, počenil zraven fanta v travo in pričel čez nekaj časa govoriti z njim, ki se je v zadregi nasmihal. In pri tem se je izkazalo, da je imel šoferjev sin, sin narednika Plankeja, eno samo mišljeno in eno samo sanjo, in ta je bila, da bi postal muzik. Lilien je potisnil fanta, ki je skoraj jokal od zadrege, v glasbeno sobo, ga predstavil godbenikom in gostom in v vrvežu vpraševanj in ljubeznivega smeha je sedel Kurt za klavir in nekaj zaigral. To nekaj je bilo posnetek neke gramofonske plošče, ki si jo je dal po Rolandu vedno znova zavrteti: Bachova preludij in fuga v Es-molu, iz dobro uglašenega klavirja, igrana po D'Albertu. Kurt je z zardelimi, stran stoječimi ušesi že davno pozabil svoje poslušalce, tako zatopljen je bil v svojo igro. Ko je nehal in so mu vsi smeje se zaploskali, se je prestrašil kakor mesečen. Mati ga je nato doma ostela in se opravičila pri Ireni, Doktor in Maks Lilien pa sta vzela med tem Kurtovo usodo v svoje roke in po nekaj izpitih in skušnjah je pristal v Državni glasbeni visoki šoli kot učenec slovitega učitelja, profesorja Boskowitza.

Kurt je kaj kmalu z dušo in s telesom zapadel svojemu učitelju. Rolandu se je zelo zamerilo, da ga je spet pustil samega. Zdej, ko je prišel v prava razvojna leta, je bil težavnejši kot kdaj koli. V šoli ni šlo več dalje z njim, zasebno pa je imel samo eno zanimanje: heraldiko. Spoznavanje in študij starih rodov, imen in grbov v Nemčiji je zahtevalo veliko njegovega časa. Izdelal je tudi več abstraktnih risb, črnom podobnih, ali geometričnih likov, ki niso bili podobni ničemu na zemlji ali v vodi in ki jih je poslikal z bolnimi, trudnimi, nežnimi vodenimi barvami ter obesil nad svojo posteljo. Kakor so bile te tvorbe breztelesne, je le izhajalo od njih nekaj zagonetnega in zakonitega in posebno Irena se je večkrat za cele minute zatopila s pogledom vanje. Na vprašanje je Roland brez omahovanja priznal, da so to portreti njegovih sanj. Doktor Hain je ukradel dvoje teh risb in jih pokazal nevrologu v svoji bolnici. Posebnega se ni nič izcimilo iz tega. »Ta otrok mi vzbuja strah,« je rekel Emanuel svoj ženi, ko sta prišla pozno ponoči od gledališke predstave ali pa iz kake družbe domov in je jarko razsvetljeno okno Roladnove izbe na široko žarelo na vrt. Drevesa so stala tako molče in ne gibno v tem svitu. »Počakaj da pride fant preko pubertete,« je tolažila Irena. Po prstih sta stopila v sobo; Roland je globoko spal, sopé in zleknjen. Obraz tako čist in lepo rezan s svetlimi lasmi, ki so mu drzno padali s čela nazaj, je bil še v spanju napet. Včasih je doktor Hain razumel malone tuj izraz med seboj in med tem otrokom, ki je bil čisto druge krvi in nature kot on.

Ob tem času je jel doktor čutili, da se začena starati. Vsako jutro je vstal ob šestih, sam pozajtrkoval, se odpeljal v bolnico, operiral od osme do dvanajste pod belo lučjo brezsenčne svetilke, novega izuma. Ko je končal, si je strgal beo plateno masko z obraza, si umil roke, sezul gumijaste škornje, si prižgal cigareto, drugo za drugo. Po naraščajočem številu cigaret, ki jih je potreboval, si je lahko izmeril svojo utrujenost.

Napravil je obhod pri svojih bolnikih, hlastno pobedel v kakšni majhni restavraciji, opravil svojo ordinacijo, bil poklican k naglim in obupnim slučajem, spet operiral, operiral ob vsaki dnevi in nočni uri. Do premišljevanja ni prišel, komaj do življenja. Navadil se je zadovoljiti se s petimi urami spanja, da je vsaj zvečer našel nekaj časa za malo glasbe in malo za Ireno, da se je oddahnil in bil lahko truden. Če je sedel v operi ali pa poslušal doma komorno glasbo, je zmerom znova čutil, kako se ruši vase. Hrbet mu je bil utrujen, oči in rame; okroglo rame, upognjeni judovski hrbet. Gube, ki so se mu delale na obrazu, so bile judovske gube, vgrebene v lica njegovega rodu, ki so tisočletja mežikala na puščavskem soncu.

Zgodilo se je kar samo po sebi, da je krog, ki se je napravil okrog doktorja Haina, sestajal čedalje bolj iz judov. Maks Lilien, profesor Boskowitz, muziki in dirigenti Državne opere, igralci, pisatelji in časnikarji, odvetniki in drugi zdravniki, ki so prihajali v hišo, vsi so bili judje. Irenini prijatelji so bili iz drugega tabora; konservativne družine, nacionalne in nezadovoljne z novo politično smerjo. Obubožani plemiči in bogati podeželski junkerji, ki so prihajali v Berlin na »Zeleni teden«, mladi sinovi in hčere teh ljudi, ki sami niso vedeli, kam s seboj. Spet je imel čas novo krinko: jazz, kratka krila, kratke lase, ženska volilna pravica, številčna premoč ženskih študentk, nadzorstvo nad rojstvi; nova stvarnost, relativiteta teorija, letalski rekordi, amerikanizacija, filmi, pacifizem, tempo, tempo, tempo.

Maks Lilien se je okrenil od svoje stranke, se od povedal svojemu mestu in postal komunist. V ozračju je ležala nevarnost. A še so igrale po tisočih nočnih zabavišč plesne godbe. Število brezposelnih se je dvigalo in pomilovanja vredne kače beračev so se vrstile po glavnih trgih v mestu.

Prvič je prišlo do resnega prepira med Emanuelom in Ireno. Očital ji je, da fanta razvaja in kviri s svojo slabostjo. Odgovorila mu je, da on dečka ne razume in da mu je vsaka operacija slepiča važnejša kot Rolandov razvoj. Med tem je človek lahko videl Rolandovo sliko na vsakem cestnem vojaču. Slikar von Ruding, eden izmed Ireninih bratrancev, je naslikal mladeniča s plapolajočimi, svetlimi lasmi, in ga porabil kot letak za nekakšno nacionalno društvo: sin juda, prapodoba Nemca. Večkrat je obšel Emanuela strah pred nejasnostjo svojega odnosa do svojega sina. Skušal se je razgovoriti z njim. Fant pa je imel neko škratovsko navado, da se mu je izmikal. Po cele dneve si je dovoljeval šalo, da je nagovarjal svojega očeta z »vi« in z »gospod profesor«. Kako se počutite nočoj, gospod profesor? Koliko mrličev so gospod profesor danes nasolili?

Mladji Planke je lepo napredoval. Postal je nem poslušalec ob sredah zvečer in se tudi pogosto udeleževal družabnih zabav v hiši Profesor Boskowitz je uganjal svoje norčije s fantom, razpravljal z njim o prefriganih kot »punktičnih problemih, o prav tako prefrigani filozofiji, in ga učil šaha. Včasih se je zazdelo Emanuelu kot da je ta proletarski sin veliko bolj njegov, kot pa Roland. Prepir med njim in med Ireno se je končal s tem, da so poslali Rolanda v eno novih šol na deželi in da je prihajal samo včasih ob koncu tedna domov. Čez poldrugo leto pa je bilo tudi to pri kraju.

Po cestah demonstracije, komunistične in nacionalistične. Antisemitsko gibanje, ki ga je zanimalo nekaj zmedencev po vojni, je dobivalo zdaj obliko in ime. Mahoma je stala nova stranka tu, nacionalsocialistična, dobila sedež in glas v parlamentu, vpliv in pristaše po deželi.

Ljudje, več kot tisoč let vkoreninjeni v deželi, zrasli z Nemčijo po tisoč letih skupnega jezika, izobrazbe, kulture, komaj zavedajoč se svojega judovstva, so prislusnili. Praded je hodil še s culo na hrbtu krošnjari, so se spominjali. Pisme se je domislilo trpljenja, ki ga je individuum pozabil. V zraku je lebdela nevarnost, zaduhali so jo iz izkušnje nepokojnega ljudstva, ki je zmerom živelo v nevarnosti. Doktor Hain je začutil nevarnost. Njegov sin Roland pa je postal med tem član mladinske organizacije in po raznih stadijih nacionalističnega mladeniča stremel kvišku. Romantičnost in heroičnost pri tem mu je posebno prišla. Ves navdušen in srečen je prihajal domov s teh sestankov in izletov.

Obupano, šepetajoče razpravljanje med zakoncema, ponoči, v temni spalnici. »Tako ne gre dalje! Povedati moram fantu, da ima judovsko kri v sebi. Ze zdavnaj bi mu bil moral povedati, zdaj mora zvedeti, mora« je rotil doktor.

»Nemogoče. Počakaj še. Strah me je. Fant je preko mere občutljiv. Kaj, če si vzame življenje? Če zblazni? Počakaj še, da bo starejši. Da bo zrelejši, da bo bolje razumel,« je ugovarjala Irena vsa obupana.

Nato je ustretil Maksa Liliena atentator. To je bil začetek verige političnih umorov. Atentator si je pogljal sam kroglo v glavo, preden so ga mogli prijeti.

KULTURA

Potreba po prosveti

Neki fašistični funkcionar je vzkliznil, ko je gostovala nekaj let pred izbruhom druge svetovne vojne ljubljanska opera v Trstu in je ljudstvo, ki je prihitalo iz vse Primorske, navdušeno manifestiralo spričo ljubljanskih gostov: »To je rezultat naše dvajsetletne vzgoje!«

Ljudstvo, ki so ga nasilno odrezali od njegovih rojakov v domovini, ki so mu uničili vse njegove s trudom pridobljene prosvetne domove, ki so mu zaprli domačo šolo, mu prepovedali domačo govornico končno celo v cerkvi, ko so mu vzeli vse pravice in mu niso zato kljub svoji toliko hvalisani »dvaletni kulturi« dali ničesar, je ob nastopu svojih rojakov od onstraj meje manifestiralo ne samo svojo voljo po polični združitvi z njimi, marveč tudi svojo voljo po prosveti, duhovni hrani, ki ju je bilo po predfašistični in po fašistični Italiji oropano.

Naše pred prvo svetovno vojno tako bogato prosvetno življenje na Primorskem je bilo ob prihodu tujega osvajačja spodvezano in prekinjeno. Starejši so živeli duhovno od kulturnih usedlin izpred vojne, toda novih pridobitev iz domovine niso bili več deležni. Mladši red pa je bil sploh popolnoma odrezan od prosvetnega življenja svojega naroda. Kako se mu je mogel kljub temu v toliki meri chrantiti? K temu je nedvomno pripomogla globoka tradicija ljudskega kolektiva, vaše skupnosti, iz roda v rod podedovanih šeg in običajev, zvezanih z domačo slovensko govornico, bogastvo narodne pesmi, ki se je, javno prepovedana, vendarle skrivaj gojila, skratka, tesna povezanost vsega ljudstva, ki se je pod rasilnim tujčevim pritiskom še bolj strnilo, kar se je najlepše manifestiralo v narodno-osvobodilni vojni.

Ze za časa te se je začelo na osvobojenem in tudi na neosvobo-

jenem ozemlju — v okviru OF obnavljati prosvetno življenje. Časopisi in brošure, na osvobojenem ozemlju tudi šola, mitingi in javne manifestacije, gledališke skupine itd. so uvajali ljudstvo ponovno v domačo pisano in govorno besedo ter ga sistematično povezali z duhovnim in prosvetnim življenjem slovenskega naroda.

Po osvobojenju se je to nadaljevalo in vsaj v coni B še stopnjevalo, medtem ko je prosvetno življenje ljudstva v coni A še vedno podvrženo različnim oviram s strani Zavezniške uprave. Vendar se je v tem letu po koncu vojne pokazalo, da sta v našem ljudstvu volja in potreba po prosveti, po kulturnih dobrinah tako velika, da ju ne bo moglo ničesar več zadržati ali ohromiti.

Tej volji in tej potrebi po prosveti mora skušati in tudi skuša zadostiti naš prosvetni delavec. Ljudstvo, ki je bilo 27 let odrezano od duhovnih dobrin svojega naroda, mora nadoknaditi zamujeno. Medtem ko si je starejši rod vsaj koikor toliko ohranil prosvetne pridobitve izpred prve svetovne vojne, mora mlajši rod začeti takorekoč v vsem od kraja. Marsikaj je v teku narodno-osvobodilne borbe in po njej že pridobil, toda potrebna sta mu temeljita izobrazba in vzgoja. Seznaniti ga moramo z našimi pesniki in pisatelji, z našimi znanstveniki in drugimi razumniki, da bo lahko čimprej ne samo sledil, marveč tudi sam vstvarjalno posegel v naše prosvetno življenje. Njegova živa želja po duhovnih vrednotah, njegova prirojena bistrost, njegova stankovitost in visoka narodna zavestnost so nam porok, da bo iz tega rodu izšel kader sposobnih in tudi vstvarjalnih prosvetnih delavcev in da bo povsod na Slovenskem Primorskem ponovno zveztelo bogato prosvetno življenje.

Vladimir Bartol

Knjiga, ki so jo uničili fašisti

Iva Breščakova: OGENJ

Ime avtorice Ive Breščakove sem bral prvič v Razgledih, kjer je bila priobčena njena novela »Dve kristalni vazi«. Zlaj mi je prišla v roke drobna knjžica novel z naslovom »Ogenj«, ki jo občutim kot pravo odkritje. O avtorici sem izvedel, da je bila učiteljica in da živi zdaj poročena v Milanu. Njeno knjigo »Ogenj«, je izdala l. 1940. Goriška Založba je bila takoj ob izidu zaplenjena. Zalogo so med vojno fašisti, uničili. Izvod, ki ga imam pred seboj je eden izmed redkih ali morda celo edini, ki so se chrnili.

Ta 78 strani obsegujoča knjžica je vsekakor vredna da se o njej piše in govori in da se jo ponovno izda. Njena vsebina, v celoti 8 novel, je kaj pestra in raznolika. Vsem sestavkom je skupna neka globoko občutena človečnost, neka socialna nota, pristna in neprisliljena. V mestoma spominja nekoliko na Camkarija.

V prvi noveli »Ogenj«, ki je dala tudi zbirki naslov, slika avtorica brezposelne voljske delavce v Južni Ameriki — biti bi pa tudi lahki briški kolon! — ki tavajo mesece in mesece sestradani okrog, iščeč dela, medtem ko njihovi gospodarji sežigajo žito.

Izredno močna se mi zli sledeča novela: Mož je bil izmučen, podoba brezposelnega barčnega uradnika v Ameriki, ki ima ženo in tri otroke in ne more najti dela. Končno ga iztakne šef reklamnega podjetja prav za prav ne njega, marveč njegovo plešasto glavo, ter ga najame, da mu poseda dneve in dneve po oklah z reklamno poslikano in popisano plešo.

Njegov strah njegova ponižanost, njegovo skriviranje pred družino so psihološko izredno učinkovito popisani.

Vse ostale novele so iz domačega primorsko slovenskega ambienta. »Pismo« je satirično napisana, toda prav živa zgodba gospoda generalnega direktorja, bogataša, ki se pravda s svojima bratoma za dediščino, oziroma za malenkostne prednosti pri njej. Ko narekuje svojemu uradniku Piki zolčljivo pismo za advokata svojih bratov, ga zaradi 16.75 lir popade tolikšna jeza, da ga sredi pisma zadene kap. Ostale zgodbe, kakor »Življenje matere, Rozalije«, »Micka se moži«, »Brajdarjev Miha« itd. so sličice iz naše vasi in naših ljudi. Opazke ob robu duhovito prikazujejo razne anomalije življenja in družbe.

Avtoričina prednost je nedvomno fino psihološko niansiranje v prikazovanju značajev, posega pa tudi z lahko satirično ostjo v predvojne družbene razmere. Kompozicija novel je zvečine preprosta, »prema« avtoričine meditacije jim dajejo kdaj pa kdaj lirčno primes. Iz njih veje topla človečnost, pa tudi precejšnje poznavanje človeškega značaja in njegovih slabosti.

Knjiga je vredna ponatisa, kar naj bo avtorici spodbuda za nadaljnje delo. Iva Breščakova je nesporen talent in bi bilo škoda, če bi njeno delo obstalo v tej drobni knjižici. Vladimir Bartol

S Titom v borbi -
zmaga,
s Titom v miru -
obnova!

GOSPODARSTVO

Potrebe zdrave kritike v združništvu

Popolnoma v duhu organizacije narodne oblasti in novega življenja, ki ga je uveljavila narodnoosvobodilna misel je dejstvo, da vedno večje ljudske množice živo sodelujejo v razpravljanju o vseh vprašanih, ki jih zanimajo. Kritika je namreč važna v dveh ozirih: Z njo se popravljajo dobro in često zlonamerne napake. Z druge strani se s kritiko širi zanimanje za delo in ustanove, ki naj bi služile ljudskim koristim, se približajo ljudstvu, podvržene so njegovi pažnji in na ta način ob vedno večjim nadzorstvu nad njimi, dobijo resno in temeljno združno in življensko sposobnost.

Nič ni bolj škodljivega kot nemno sprejemanje predlogov članstva na združnih zborovanjih brez njihove ocene in stroge konstruktivne kritike. Tako stališče članstva dovađa do ustvarjenja birokratskega duha pri voditeljih zdruge, ki že v naprej vedo, da bodo vsi njihovi predlogi sprejeti in da so združne skupščine samo potrebne formalnosti, da se vodstvu izrazi zaupnica in odobritev nadaljnega delovanja v dosežanem okviru, brez ozira če se je delalo dobro ali slabo.

Dobro je, da se je v zadnjem času tudi v tem pogledu stvar obrnila na boljše in da se je delovanje poedinih zdruge začelo ostro kritizirati. Naravno, kritika mora biti stvarna in brez pečata osebnih mržnje ali naklonjenosti. Uperjena mora biti proti birokratizmu, lenobi, sabotaži in osebnemu izkoriščanju kakor tudi nesposobnosti voditeljev. Posebno je treba kritizirati ljudi, ki so se vrnili v drugo ali tudi kako drugo organizacijo, a niso dorasili novi dobi. V takih slučajih trpi združna dvakratno škodo, gmočno in moralno. V takih slučajih mora biti kritika stvarna, pa tudi brezobzirna. V nasprotnem slučaju se vedno kopičijo napake in z njimi tudi škoda, katero trpi združna in z njo v zvezi vsi člani. Seveda je ob takih prilikah odgovornost članstva zelo velika.

Ne gre tu samo za odgovornost po zakonu zaradi nastalega primankljaja. Ni dovolj, da se odgovarja za računake nedostatke ali pa, da je krivda prenehala z nadoknadenjem primankljaja. Tu gre za veliko večjo odgovornost, katere se morajo zavedati vsi uslužbenci, voditelji in zadrugarji sami.

Zdruge morajo biti važen činitelj v izvedbi državne gospodarske politike. Bivši minister zvezne vlade Andrej Hebrang je rekel: »V združništvu, katero je istočasno velika izkušnja in velika moč, bomo našli dobrega tovariša in prijatelja in močeno oporo pri graditvi celokupne naše gospodarske politike. Torej, država vidi v združništvu svojo oporo! Potem združništvu ni več omejeno na ozki krog svojih članov, marveč postane širok in važen činitelj državne gospodarske politike združništva. To zopet pomeni, da napake in popustljivost, izvršene pri združnem poslovanju niso omejene na ozki krog zdruge in njenega delovanja.

Napake, napravljene zlonamerno, predstavljajo krivdo širokega značaja, izvršeno proti interesom naše nove narodno gospodarske politike, zato so veliko težje kot bi bila n. pr. odgovornost pred sodiščem za denarni primankljaj.

Prav zato, ker imajo zdruge tako važno nalogo, ker se imenujejo »dobri tovariši in prijatelji« se od njih zahteva dvakratna odgovornost, katere se morajo vsi združniški vedno zavedati. To pa toliko več, ker združništvo vstopa v splošno gospodarsko politiko kot člen verige. Vsak nedostatek tega člena bi imel težke posledice ne samo za združno ali poedinega člana, marveč za celokupno narodno gospodarstvo. Zato je odgovornost večja in kritika neobhodno potrebna, ker z njo ščitimo splošno ljudske koristi.

Stanko Čok

Pot k povečanju pridelkov v kmetijstvu

Povečanje kmetijskih pridelkov je odvisno od več faktorjev. Predvsem pridejo v vpoštev talne in podnebne razmere okraja; odločilnega pomena so tudi tržne razmere. Vsakomur je namreč jasno, da se bo kmetovalec bolj zanimal za pridelavo tistih kulturnih rastlin, katere se na trgu boljše unovčijo, kakor pa tistih, ki večkrat ne pokrijejo niti pridelovalnih stroškov.

Talne, podnebne in tržne razmere so močni faktorji, katere ne smemo prezreti, pot k povečanju pridelkov pa odpirajo vedno izbrane donosnejše sorte. Vsi dobro vemo, da bi zaman krmili kravo nemlečne rase, tudi z najboljšimi krmili. Enako je z rastlinami. Lahko so vsi omenjeni pogoj tako ugodni, da je pričakovati najboljšega pridelka; zaradi slabe vrste semena pa je pridelok pičel, razočaranje kmeta pa veliko. Kaj sledi iz vsega tega? Zaključek, da moramo posvetiti semenogojstvu največjo važnost. Potrebno je, da se naši kmetje priučijo rednemu menjavanju semena in pri tej menjavi paziti, da upoštevajo talne in podnebne razmere okraja. Pri nabavi semena imajo naši kmetje že dobre izkušnje in vedo iz katerih dežel jih morajo kupovati. Navadno drži pravilo: »Uvažaj semena iz bolj mrzlih krajev«. Tega pa se ne smemo absolutno držati. Dokazalo se je na primer, da so se žitarice, uvožene iz gorkih krajev bolj obnesle kakor tiste iz sever-

nih krajev. Vsaka rastlina se po več ali manj letih gojitve v istem kraju in z uporabo vedno istega semena izrodi (degenerira). Zato moramo seme uvažati iz bolj oddaljenih krajev; na Primorskem se je n. pr. uveljavil krompir iz Kamnika, češtoslovaška rž i. t. d.

Končno je naglasiti potrebo izboljšanja semenskih vrst, ki se, kakor smo že omenili, slabšajo iz leta v leto. Izboljšanje vrste pa zahteva resnega in smotrnega eksperimentalnega dela. Samo s selekcijo pridemo v rastlinstvu do sort (vrst) katere odgovarjajo dotičnemu okraju. V mnogih naprednih kmetijskih državah delujejo posebni poskusni kmetijski zavodi in postaje, ki preiskujejo, zbirajo in ugotavljajo najbolj odgovarjajoče vrste. Samo Češkoslovaška je imela pred vojno 111 poskusnih ustanov. V Nemčiji se je bavilo samo s selekcijo krompirja 20 podjetij. Pri nas v Sloveniji deluje letos 7 posebnih komisij, ki imajo nalogo preiskovati direktno na terenu vse vrste kulturnih rastlin: žitarice, krompir, ajdo, detelje, pesa itd. Komisije določijo in blokirajo vse pridelke, ki odgovarjajo predpostavljenim zahtevam.

Bljokirana semena se odkupijo po cenah, zelo ugodnih za kmeta. V komisiji so kmetijski strokovnjaki, v vsakem okraju pa se upoštevajo predlogi izkušenih domačih poljedelcev.

Zakaj komisije pregledujejo in določajo blokacijo semen že tekom razvoja rastline same? Če semena opazujemo le v skladiščih, ne pridemo do dravega zaključka. Narobe, večkrat zaidemo v strapot, Lepa, debela in čista pšenica, debel in lep krompir večkrat spravita kmeta v nesrečo, če ne zve, kje in v katerih razmerah sta rastle.

Če spoznamo na terenu, da določena vrsta (sorta) kulturne rastline odgovarja kraju, kjer se goji, lahko to vrsto priporočamo za bodočo setev Komisije ugotovijo, če seme v resnici odgovarja strukturi terena in podnebnju, če je odporno proti raznim nezagodam. Se-le ob upoštevanju vseh odločujočih faktorjev lahko določimo in odredimo, naj se v kraju uporabi za setev določeno vrsto semena. Vse to pa se ne zadostuje. Tudi take vrste, ki odgovarjajo vsem navedenim faktorjem, moramo več let preiskovati in določiti, koliko let vztrajajo in dajejo tak pridelok, da se jih izplača gojiti. Čez nekaj let začnejo namreč neke vrste rastle hirati; tedaj moramo uporabiti za setev semena iz več ali manj oddaljenih krajev.

To izrojenje se da s pravnim odbiranjem (selekcijo) odpraviti, začasno pa mora naš kmet zaupati in dati vso svojo pomoč komisijam, pri ugotavljanju vrst in zbiranju semen.

Dr. Fran Jurišević

Vsemirska vloga rastlin

... je izrekel botanik Senebier v Zenevi to misel: »Vidim, da se moja kri ustvarja v žitnem klasu... da les, ko gori, oddaja toploto in svetlobo, ki jo je prejel od sonca.«

Ko je pred več kot 100 leti stekel v Angliji prvi vlak, ga je s terase nekega dvorca z zanimanjem opazovala družba učenjakov; med njimi je bil izumitelj parnega stroja Stephenson in geolog Buckland (geologija proučuje zgradbo in zgodovino zemeljske skorje).

Pri tem je vprašal Stephenson Bucklanda:

- Kaj mislite, katera sila giblje vlak?
- Mislim, — je odgovoril Buckland, da eden vaših strojev.
- Da, toda kaj premika stroj?
- Sigurno kateri vaših izkušenih new-castelskih strojnikov.
- Ne, giblje ga sonce!
- Kaj, je mogoče? — se je začudil učenjak.

— Točno tako! Sonce! — je odgovoril inženir. — Sončna svetloba je tekom tisočev in tisočev let padala na zemljo in rastline so jo upijale. Od teh rastlin je kasneje nastal premog, tako je sončna energija ležala dolge dobe pod zemljo v premogovih skladih. Sedaj se skrta energija sproštuje in v lokomotivi služi velikim smotrom človečanstva.

Dne 30. aprila 1903. se je vršil izreden sestanek Londonskega kraljevskega društva, angleške Akademije znanosti. Učenjaki svetovnega slovesa so se zbrali k predavanju slovečega ruskega znanstvenika K. A. Timirjazeva o vsemirski vlogi rastlin. Timirjazev je razložil rezultate svojih dolgoletnih znanstvenih raziskovanj, ki so potrdila, da genialne ideje Senebiera, Stephensa in drugih znanstvenih učenjakov, o zvezi rastlinstva s soncem, — spadajo v eksatno znanost.

V čem pa obstoja kozmična ali vsemirska vloga rastlin?

Če hočemo pravilno odgovoriti na to vprašanje, se moramo prej seznaniti s posebnim načinom prehrane zelenih rastlin.

Zelene rastline si ustvarjajo hrano same

Ljudje in živali neobhodno potrebujejo hrano, ki vsebuje škrob (moko) in sladkor, maščobe, beljakovine (n. pr. v mesu, jajcih, stročnicah) in vitamine. Kljub ve-

likanskemu napredku kemije do danes še ne obstoja niti ena tovarna, ki bi proizvajala katerokoli od teh življensko važnih snovi. Vse te sestavine pa dobivajo ljudje in živali naravnost ali posredno od zelenih rastlin.

Zelene rastline — in samo one — imajo namreč neko izredno važno sposobnost: sposobnost namreč, da proizvajajo vse omenjene sestavine hrane in sicer iz mrtvih rudniških snovi, ki jih je v naravi povsod v ogromni množini; ogljikovega dvokisa (nekega plina), vode in nekih rudnin. Važno

K. A. Timirjazev ruski botanik svetovnega slovesa

pa je vedeti, da se to pretvarjanje anorganskih (t. j. rudniških) snovi v sladkor, maščobe itd., lahko vrši samo v zelenih rastlinah in samo na svetlobi.

Posadili ste n. pr. krompir, ki je zrastlel in razprostrl svoje liste napram svetlobi. Zavedati se moramo, da se v teh listih dogaja nenavaden pojav. Listi dobivajo iz zemlje s pomočjo korenin vodo, iz zraka pa vskavajo plinasti ogljikov dvokis, ki prihaja v liste skozi zelo majhne odprtince — reže — na spodnji strani listov. V listih se nahaja vse polno zelenih zrn, ki dajejo listom značilno zeleno barvo. Snov, ki barva ta zrnca zeleno, se zato imenuje v znanosti po grško »klorofil« po slovensko pa »listno zelenilo.«

S pomočjo zelenih klorofilnih zrn nastaja iz ogljikovega dvokisa in vode — sladkor. Klorofil namreč zadržuje energijo sončne svetlobe in jo uporablja za cepljenje ogljikovega dvokisa v njegovi sestavini — ogljik in kisik. Kisik odhaja skozi omenjene reže nazaj

v zrak, ogljik pa se spaja z vodo v sladkor, ki ga kasneje rastlina lahko predela v škrob in razne maščobe. Na podoben način nastajajo v rastlinah tudi beljakovine, t. j. tista važna hranila, ki so nam najbolj znana iz mesa, piščjih jajc, mleka in sira, ki jih pa vsebujejo v velikih množinah tudi razni rastlinski plodovi in semena. Kot že omenjeno, vsebujejo med rastlinami največ beljakovin razne stročnice: fižol, grah, bob, leča in soja, dosti beljakovin pa se nahaja tudi v plodovih naših žitaric: pšenice, rži, koruze itd.

Vendar pa so beljakovine dosti bolj komplicirano zgrajene kot sladkor, škrob in maščobe; zato potrebujejo rastline za pripravo beljakovin poleg ogljikovega dvokisa in vode, še neke druge snovi, predvsem dušik, pa tudi žveplo in fosfor. Te snovi dobijo rastlina iz zemlje in jih moramo zemlji dati v obliki gnoj, če jih je tam premalo.

Vse te snovi, ki nastajajo v zelenem listu, se tam ne zadržujejo dolgo, temveč jih rastlina — raztopljene v vodi — preloži v druge organe, pri krompirju n. pr. največ v gomolje, pri drugih rastlinah pa večinoma v semena in plodove.

Kadar se boste veselili bogate letine bodisi žita, krompirja ali drugih pridelkov, se zavedajte, da je vse to nastalo v zelenih listih, s pomočjo sončne svetlobe.

Vsa hrana torej, ki jo neobhodno potrebujemo ne samo ljudje, ampak tudi živali, izvira izključno le od rastlin. Tudi če bi uživali samo živalsko hrano, bi bili še vedno vezani na rastline, ker se živali posredno ali neposredno hranijo z rastlinami.

Vprašanje: Imá pepel iz mestnih smeti kaj gnojilne vrednosti? (A. J. Trst)

Odgovor: Pri Trstu na nekatere mestih žejejo smeti. Pepel iz teh smeti, čeprav nima toliko mineralnih snovi, kakor pepel iz drugega lesa, se vedno splača uporabljati kot dobro gnojilo (ima približno 5% kalija in 2% fosforne kisline). Če ti je le mogoče dobiti pepel zastoj ali po nizki cen; (vračunati je treba prevozne stroške), uporabljaj pepel za gnojenje travnikov, deteljšč, vrtov in vinogradov.

Kmetijski svetovalec odgovarja

O kalorijah in hranilni vrednosti živil

V povojnih mesecih se v zvezi s prehrano povsod govori in piše o kalorijah in o redilni vrednosti živil, izražene v kalorijah. Kaj je kalorija in koliko kalorij imajo razna najbolj navadna živila?

Vsi dobro vemo, da je potrebna določena količina toplote, če hočemo segreti n. pr. liter vode. Tudi naše telo potrebuje dnevno določeno količino toplote, ki jo dobi pri uživanju hrane. Količina toplote, ki se razvija pri prebavljanju, boljše rečeno izgorevanju raznih živil, se meri v kalorijah. Količina toplote, ki je potrebna da temperatura enega litra vode naraste za eno stopnjo Celzija, se imenuje »kalorija«. Pri presojanju hranilne vrednosti v »kalorijah« pridejo v vpoštev le glavne hranilne snovi, ki se nahajajo v hrani in te so: maščoba, beljakovine in ogljikovi vodani (carbo — hidrati) — t. j. škrob, sladkor in vlaknina. Znanstveno se je ugotovilo, da odgovarja 1 gr. beljakovin, sladkorja ali škroba 4 kalorijam. Maščobe imajo 2,4 krat več kalorij kakor pa sladkor, škrob ali beljakovina. Torej 1 gr. maščobe odgovarja približno 9 kalorijam. Če hočemo ugotoviti vrednost živil v »kalorijah« moramo predvsem poznati njihov kemijski sestav. Ko to ugotovimo (za to so že pripravljene posebne tablice), prav lahko določimo, koliko »kalorij« proizvaja n. pr. 1 kg. določene hrane. Povprečno potrebuje človek pri navadnem, ne napornem delu okoli 2500 kalorij dnevno. Srednji delavec porabi dnevno 3000, težki delavec pa najmanj 4000 kalorij. Pri tem ne smemo pozabiti, da morajo biti omenjene hranilne snovi v stalnem razmerju, ker človek ne more živeti od same maščobe, kakor tudi ne mora več časa vztrajati ob samem belem kruhu ali krompirju ali pa ob samem sladkorju. Razmerje med ogljikovimi vodani (sladkor, škrob), beljakovino in maščobo mora biti sledeče: 5 : 1 : 0,5. Edino v tem razmerju zaužita hrana postane težna, zdrava in človeškemu organizmu najbolj prikladna. Pri hrani pa pridejo v vpoštev še druge snovi, n. pr. vitamini, razne organske kisline, mineralne snovi (fosfor, apno, železo i. t. d.)

Koliko »kalorij« proizvaja 1 kg. raznih živil?

Marmelada približno 2850, zelen fižol 160, suho sadje: jabolke 2510, češnje 2300, kondenzirano polno mleko, brez sladkorja 1640, smetana 3040, jajca: rumenjaki 6390, beljak 3390, kisto zelje 250 kalorij

Vprašanje: V Trstu je naprodaj »Gesarol«, poseben siv prah za uničevanje nekaterih škodljivcev sadnega drevja. Kakšno je to sredstvo, kako in proti katerim škodljivcem se uporablja? (Član Prševskega društva »Triglav«, Tržič)

Odgovor: »Gesarol« je zelo uspešno sredstvo za uničevanje raznovrstnega hrčesa na sadnem drevju in na zelenjavi. Proizvaja ga švicarsko podjetje J. R. Geigy A. G. Basel. Razlikujemo »Gesarol — Spritzmittel in »Gesarol — Staub.

Prvi t. j. škropilno sredstvo, se uporablja kot 1% raztopina proti cvetožeru (Anthonomus pomorum), češnjevi mušici (Rhagoletis cerasi) in raznim bolšicam in mušicam. V 2% raztopini se uporablja proti majskemu hrošču.

Gesarol v prahu se ne uporablja kot raztopina, temveč kot prašno sredstvo proti različnim škodljivcem v sadjarstvu in na povrtninah. Dobro se je obnesel Gesarol v prahu proti ušicam na sadju in povrtninah (uspešno nadomešča kvasijev les in tobačni ekstrakt), proti jabolčnemu zavijaču (Carpocapsa pomonella), zimskemu pedicu, gosenici kapusovega belina in proti grozdnemu sukaču. Kot škropilno sredstvo se Gesarol pripravlja na ta način, da se najprej raztopi določena količina praška v nekaj litrih vode. Raztopino se pusti najmanj 10 minut pri miru in se ji potem dolije in zmeša določeno količino vode. Ko uporabljamo Gesarol kot prašno sredstvo moramo paziti, da je zelo fino razdrobljen in da se uporablja za prašenje dobri prašilniki. Končno je omeniti, da je Gesarol neškodljiv zdravju človeka in domačih živali.

ŽENSKI KOTIČEK

Sovjetska in naša žena

v boju za srečnejši svet

Pred seboj imamo odprto knjižico »Sovjetska žena v veliki domovinski vojni«. Ko sem jo brala mi je vstal pred očmi ves razvoj ruske žene in njeno sodelovanje v borbi za nacionalno neodvisnost njene domovine.

Iz zgodovine vemo, da so bile od Tatarskih navafov, bojev s poljsko žlahto v 17. stol., do navala Napoleona, ki se je drznil misliti, da bo premagal ruski narod in zavzel rusko zemljo, ruske žene prav tako junaške kot njihovi očetje, bratje in sinovi.

V ruski revoluciji 1917 so se izkazale žene kot prave rodoljubke: v njih je živelo čustvo domovinske ljubezni in zavest socialnih krivic, ki jih je počenja carizem nad sovjetskim ljudstvom, tako močno, da so s prepričanjem in revolucionarno zavestjo, brez pomišljanja stopile v borbo za ustvaritev novega pravičnega življenja.

V domovinski vojni pa je žena Sovjetske zveze, žena-vojak Rdeče Armade in kot del fronte, zaledja, skratka bорец za srečo svojega naroda in za boljšo bodočnost človeštva, doprinesla velik del k uničenju fašizma.

Listala sem drobno knjigo, ki je govoriča o junaštvih sovjetske žene katero ne bo mogel prezreti noben zgodovinar, ki bo pisal zgodovino II svetovne vojne. Govorila mi je o tem, kako so ruske žene branile svojo domovino, kako je umirala Ida Krasnoščenka: »Mi umiramo mladi, mi umiramo mirno, kajti za nami in zaradi nas prihajajo novi tisoči upornih borcev.« Govorila je o tem kakšno moralno moč so žene in dekleta nudile vojakom RA na bojnem polju kot bolničarke in tovarišice v boju; govoriča pa je končno tudi o tem, kako so ruske žene v zaledju delale za fronto, se odpovedovale samim sebi, za čast in neodvisnost svoje domovine.

Popolnoma sem razumela kako je mogel tov. Stalin z vso gotovostjo, ko je stroj nemškega imperijalizma udarjal na vrata Moskve, trditi: Sovjetske zveze ne more premagati Hitlerjeva Nemčija, razumela sem zakaj so ruski starčki in otroci, ki so bili nesposobni za delo ko so se umikali proti Uralu govoriča onim, ki so ostali: delajte tovariši vse za fronto, živela RA in so verovali v zmago.

Sovjeski patriotizem, ki ima za osnovo globoko predanost in zvestobo ljudstva Sovjetski domovini in bratsko sodelovanje vseh narodov Sovjetske zveze je rodil nesmrtna dela na fronti in v zaledju, ki so prinesla ljudstvu vojaško, politično in moralno zmago.

V trenutku se mi je postavilo vprašanje: ali ima slovenski narod take ljudi, ali ima take žene kot so bile komsolke Zora Ptjuhova, Stahanovka Nina Klusjeva, junaška ostrostrelka Nataša Končanova, junak SZ...

Ze sem malo podvomila, toda spomnila sem se naše velike kalvarije iz našega ljudstva rojene J. A. tisoče znanih in neznanih grobov po naših hostah in pregradah: v Istri in Vipavi, Stajerskem in Koroškem, naše s krvjo oblite kraške zemlje. Pred očmi mi je stopil lik Maršala Tita, človeka

iz ljudstva in ob njem sem zagledala slovensko mater-mučenico. Da imeli smo ljudi, v poljanj cvet, je zapel nekaj pevec, danes pa ponavlja ponosno za njim te večne besede ves slovenski narod.

V roke mi je prišla čisto po naključju druga knjižica: Trugojeve: Žene, matere in dekleta, ki pa je govorila o borbi in junaštvu, delu na fronti in v zaledju slovenske žene. Odprla sem knjigo in sem na prvi strani zagledala sliko slovenske matere. Njen ponosni kmečki obraz je zastirala črna ruta; pod njo se je belilo visoko od skrbi in trpljenja zgubano čelo. Njene globoke, v dušo segajoče oči in odločna poteza kraj tenkih ustov sta govorili o neuklonljivosti partizanske matere Marije Pirnatove.

Listala sem tudi po tej knjigi in pripovedovala je o Južnovi materi, ki je hotela pomagati ranjenim partizanom, pa je našla svojega sina mrtvega. Naložila si je sinovo truplo; trikrat ga je morala zatajiti, trikrat ga vreči v zorano brazdo na njivi. Mimo so drveli nemški tanki in marsikateri Nemec je iz njega stegnil dolgi vrat in se ogledoval po starici, ki je drsela preko polja in se sklanjala k topji grudi. Končno je privlekla truplo k hiši in se še komaj zarila v seno ter čakala, da so Nemci odšli. Sosedom, ki so ji prišli pomagat, pa je odvrnila, ko so iskali na njenih licih sledove soize: »Vedel je zakaj je padel!« Brala sem povest o Seki, ki se je prerila skozi nemški obroč, o aktivisti Mariji Jordanovi otroku iz predmestja; zgodbo delavke Mire o njenem delu v sindikatu, povest o junaštvu mater in žena v zaledju, pri zgradnji ljudske oblasti.

To je bil le del zgodovine naše borbe, del zgodovine o junaštvu in trpljenju naše slovenske žene. V duhu so mi stopile pred oči vse tiste matere, dekleta in žene, ki so kot borke v vojski politične aktivistke, borbeni četa zaledja, ogromno žrtvovala, o katerih pa še nihče ni spregovoril in ki žive le v spominih naših borcev partizanov. Velikokrat poletje z mislijo nazaj in si žele zopet videti drobno dekletce, ki jim je vsa prezebla prinašala pisma, tople hrane, sta-

ro mamico, ki jim je pozno v noč odprla na skrivaj durj in jim skuhała rumenega močnika in bila sama pri tem velikokrat lačna.

Razen R A ni nobene vojske na svetu, za katero bi si ljudstvo odtegovalo prostovoljno od ust kot so to delali ljudje na Primorskem v izčrpani Dolnjiški in Beli Krajini po celji Jugoslaviji. Naše žene so veliko doprinele k njeni moči in niso v naporih in žrtvah zanjo v ničemer zaostajale za ženami Sovjetske zveze.

Primorska žena je v času domovinske vojne s svojimi napori dala velik doprinos k izgradnji naše oblasti na Primorskem, enakopravno je sodelovala pri vseh vprašanjih javnega življenja in je z vsestranskim političnim delom prosvetljevala najširše ljudske množice. Primorska žena je utrjevala bratstvo in edinstvo med slovenskim in italijanskim narodom. Tudi njo je vzpodbujala k delu za osvoboditev naroda izpod fašizma, kot ženo Sovjetske zveze, ena sama globoka misel: domovinska ljubezen utrjena v brezprimerem trpljenju pod tujčevim jarmom.

Danes pa vkljub vsem naporom, največjim žrtvam Primorska zemlja še vedno ni vsa svobodna. Z vso upravičenostjo sprušujejo Primorske žene: ali nismo dovolj doprinele za skupno zavezniško stvar ali ni dovolj 43.000 mrtvih?

Toda Primorske žene smo trde in neuklonjive. Zavedamo se, da se je odločila usoda naše zemlje že takrat, ko je vstopil prvi partizan, prva antifašistka v boj proti nacifašizmu, za nacionalno osvoboditev in priključitev slovenskega Primorja k materi Jugoslaviji. Zavedamo pa se tudi, da se bo morala le na podlagi nepopustljivega boja našega ljudstva v Primorju in Trstu začrtati meja naši domovini, ki bo popravila krivice, ki so se delale na zapadni meji slovenskemu ljudstvu.

Odločitev leži na nas, predvsem nas, in me, primorske žene ne bomo zaostajale v tem poslednjem boju. Naša borba proti fašizmu nam je dala velike vzglede in njim bomo sledile.

Primorka

Naša beseda mora biti lepa

Kaj je pravneje: cvetel ali cvel, padel ali pal, krade ali kral, gnetel ali gnet, bredel ali brel? Pravilno je eno in drugo, različna je v tem, da so krajše oblike (cvel, pal, kral, gnet, bra) starejše oblike daljše pa nove; vendar se starejše navadno ne pišejo.

Kdor piše, pride včasih v zadrego pri glagolu *rasti*. Kako je prav: rastem ali rasem? Oboje je pravilno, brez t ali z njim. Oblika rastem je novejša.

Paziti moramo pri nekaterih glagolih, ki imajo v sedanjiku z, v nedoločniku pa s. Govorimo: grizem, lezem, molzem — z se različno čuje in ni o njem dvoma. Če pa

hočemo napisati nedoločnik, torej: gristi, molsti, lesti, moramo pisati s.

Večkrat čujemo tudi: zgrizen ali zagrižen, pomolžen, prenešen, popašen. Take oblike so napačne. Prav je le: zagrizen nasprotnik, zagrižen sovražnik, preneseno področje (ne delokrog, ker je germanizem), popaseno polje.

Pod vplivom sosednih jezikov se pri nas pogosto uporabljajo glagolski nedoločniki v zvezi s predlogom za. Navedel bom nekaj stavkov, rabljenih po tujem vzgledu.

Cel teden sem se pripravljaj za obiskati brata. Marsikaj sem imej za govoriti z njim.

Rad bi bil zvedel, če ima za prodati vola. Rabili bi ga za orati. Toplo je že za delati na polju. Ni za odlašati.

Tako se pri nas prepogosto govori. Za obiskati, za govoriti, za prodati, za orati, za delati, za odlašati ni niti slovensko, niti prikladno in lepo. Takih zvez ne smemo pisati. Popravimo ves sestavek: Ves teden sem se pripravljaj, da obiščem brata. Marsikaj bi govoril z njim. Rad bi bil zvedel, če proda vola. Rabili bi ga za oranje. Toplo je že za poljsko delo. Ni, da bi odlašaj.

Za oranje, za poljsko delo prav lahko pisemo, saj se predlog za veže najbolj s samostalnikom. Vezati za z nedoločnim glagolom, ni slovensko. Imam za govoriti, imam vola za prodati, je seveda dvakrat zgrešeno, ker je taka raba glagola smetila neslovenska. Imeti pomenja pri nas samo biti lastnik nečesa. To sem že o priliki omenil.

Mimogrede ste morda opazili, da se beseda cel v taki zvezi — cel teden — ne more uporabljati. Lonec je lahko cel, hčače so cele, glava je cela, celo nos; dan, teden, mesec pa ne morejo biti cel, saj jih ni mogoče razbiti. Če čujete: cel čas je mož ugovarjati, sami čutite nepravilnost; ves čas, ves teden, vse leto, vso mladost smo čakali, smo trpeli, nikakor pa ne cel, dan, celo noč itd.

Takih zgrešenih primerov imate na vsako besedo: cela vas se je zbrala, da pozdravi goste — pravilno: vsa vas; cela družina se je pranje oblekla — pravilno: vsa družina; cel zid je bil popisan — pravilno: ves zid; cela občina je pripravila resolucije — pravilno: vsa občina; celo noč so stražili slavoloke — pravilno: vso noč so stražili. Cela Slovenija je že razdelila veleposestva: vsa Slovenija.

REŠITVE IZ ZADNJE ŠTEVILKE

N a p i s : Ni praznik, predragi mi, naše življenje, življenje naj bode ti delaven dan!
K v a d r a t : toča, orel, četa, Alah.

Posetnica

V. Ciber

Kaj je ta mož po poklicu?

Dopolnjevalka

M O U B M

R T A V J

Nadomesti pike s črkami, tako da dobiš v navpičnih vrstah pet besed, v srednji vodoravni vrsti pa ime polotoka.

Odgovarja JOŽE KOREN —
Založba Primorskega dnevnika, Trst.

Zelena kobilica

(P. Bažov)

»Prignal je na telefonski poziv. Menda se je nekaj zgodilo v Skvarču«, sem pripomnil. »Seveda se je zgodilo«, je potrdil Petka. »Brez vzroka gotovo ne bi prijezdil čuvaj.«

»Po čem sodiš, da je to čuvaj?«

»No, ali ne vidiš: stavec v škornjih; kaj naj bi pa bil?«

»Požar...«

»A kje je sirena? Tulila bi, a kot vidiš, molči. Ne, to bo kaj drugega.«

»Ali so ukradli zlato?«

»Ukradli, kaj še! Očka je dejal, da so zeio strogi: tam je straža, načelnik. Dostopa ni. Vsakega preiščejo; do golega ga slečejo. Ukra-deš! Kaj še!«

»Ali je mnogo delavcev v Skvarču?«

»Okoli tisoč, ali še več.«

»In vsi kopljejo v zemlji?« je vprašal Koljša.

»Kaj si mislil, da v oblakih«, se je zahototal Petka.

»Pojdi! Gotovo jih je nekaj pri strojih. Kje pa živijo?«

»Zgradbe so tam. Mnogo jih živi v enem domu. Od povsod so. Tudi naši tovarniški so. Samo domov stečejo preko broda.«

Po cesti sta znova prišla dva konja, vprežena v dva voza za pesek. Na tem in onem vozu so stale ženske, ki so pokale z biči. Iz gozda jim je nasproti prihajal na visokem, sora-stem konju stražnik in zakričal: »Kam pa ve?

Takoj se vrnila! Ženske so nekaj zakričale v odgovor, a nismo razumeli. Nato so obrnile konja in plašljivo peljale nazaj, dočim se je stražnik napravil k pisarni. Stavec je bil medtem že prišel iz pisarne in okoli njega se je

zgrnilo deset do penajst ljudi. Stražnik mu je nekaj dejal. Ta je pritrjeval s plešasto glavo, se z nekega štorja vzpel na konja in odjahal nazaj; to pot pa v lahkem diru. Stražnik pa je še govoril okoli pisarne. Del ljudi je hitro zbežal v vas, ostali pa so krenili po zimski poti. Za njimi je pohajal tudi stražnik. Stavec se je ustavil ob gozdu, privezal konja k snireki, sedel na štor, vzela tobačnico in začel zvijati cigareto.

»Gotovo je to...« je spregovoril Petka.

Kaj je gotovo?«

»Ali si videl... gornja straža je odšla.«

»No? In? Je to vse?«

Na jezcu je odjeknilo škripanje pet udarcev zvona.

»Pojdimo dečki! Koliko je vendar že ura!«

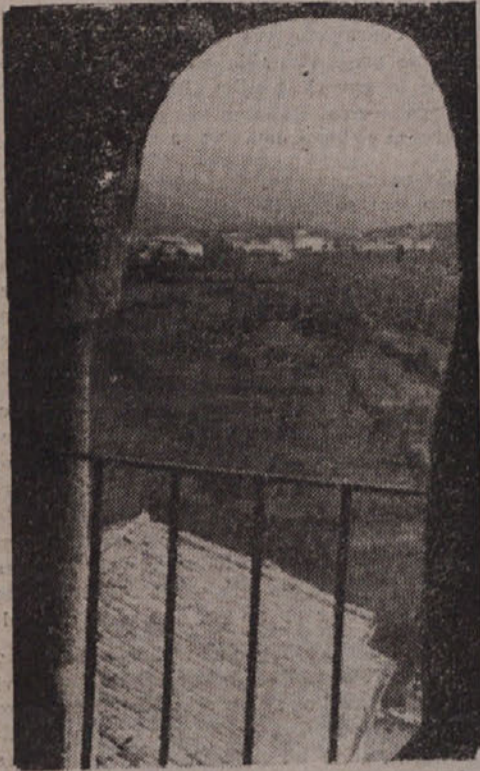
»Prav je govorila tetka: zakasnili se bomo.«

»Dve uri bomo ribarili, nato pa domov.«

Ribnik je bil tih in pust. Samo na mostu je na mostobranu stal človek s trkom in v dolgem zalivu je bilo videti samotnega ribiča v čolnu. Izbralj smo primerno mesto za ribarjenje. Koljša je prvi izvlekel precej znatnega kle-na. Nato pa še mi. Petka se je bahal: »Poldrugi meter od repa do glave.« — Dve uri sta prešli kot bi mignil. Ko je stražnik čuvaj oddal sedem udarcev, je začel Koljša zvijati trnek.

(Dalje prihodnjič)

Teden v slikah

Goriška Brda so dala za priključitev k Jugoslaviji na stotine padlih, ranjenih in deportiranih borcev. Med približno 15000 prebivalci ne dobiš niti enega Italijana, če ga nisi pripeljal s seboj. In vendar naj bo polovica Brd »po narodnostnih načelih« pripadla Rimu? Nikoli!

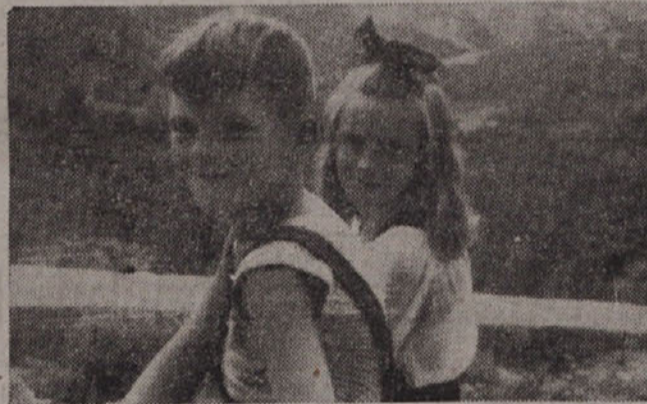

Vrlo furlansko ljudstvo, bližnji sosed naših Bricev, je v teku zadnje vojne sodoživljalo vse napore bratskih slovenskih kmetov. Na sliki vidiš brhke Furlanki v narodnih nošah

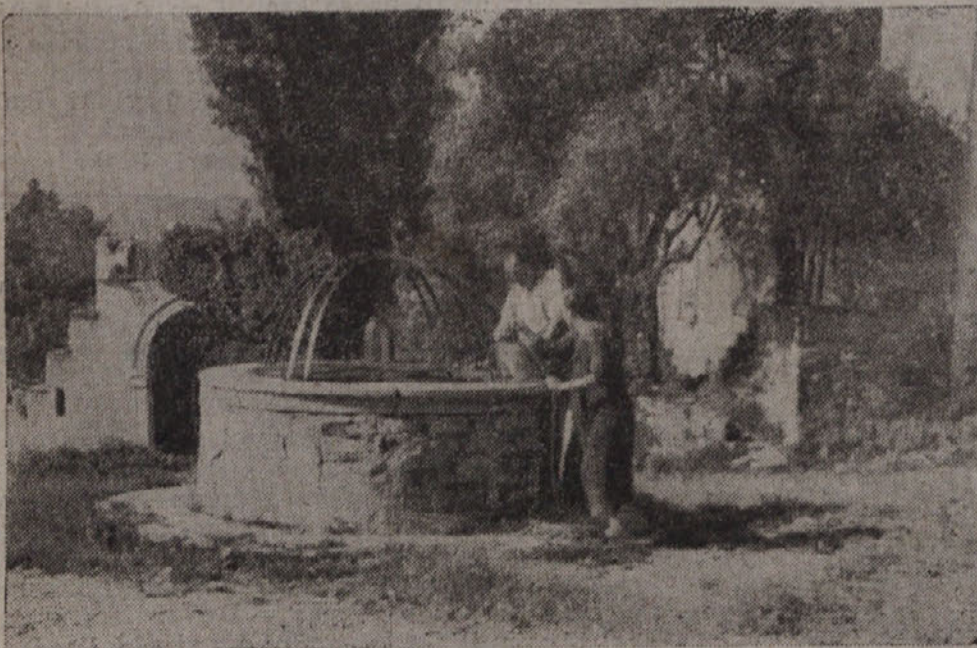
★
Francosko ljudstvo spoznava: Svoboda je nedeljiva. Manifestacije za Jugoslavijo ob prihodu delegacije Julijske krajine in Testa v Pariz

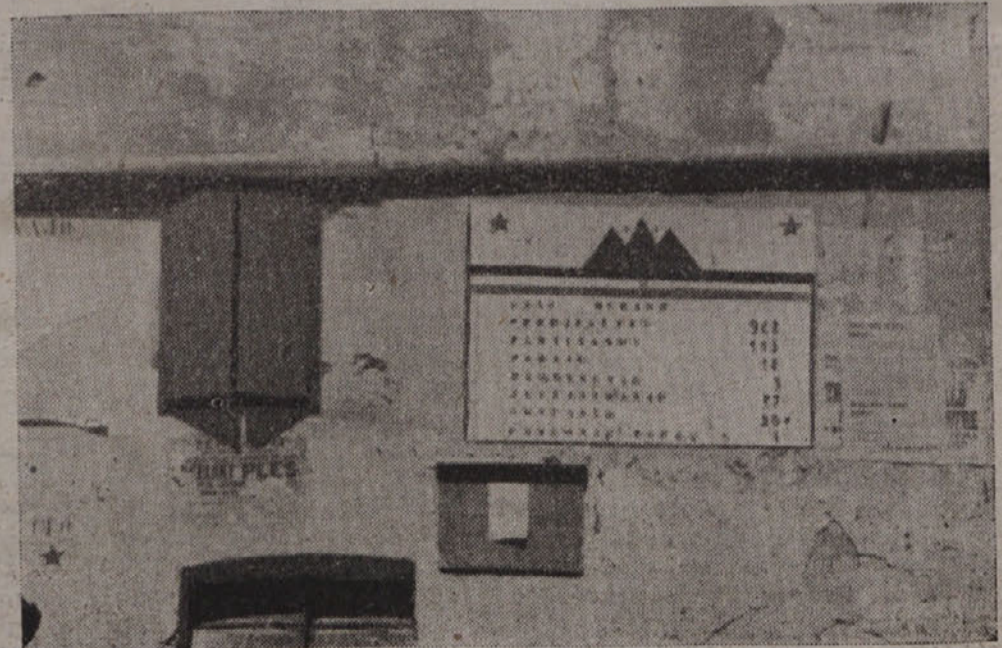
★ Otroška kolonija v Brdih

Zasujmo prepade med mestj in njihovim zaledjem! Tržaška delavska mladina uživa gostoljubje briškega ljudstva. Nasmeljani obrazi izražajo srečo in vedro razpoloženje. Naj bi nove generacije težko preizkušenega ljudstva doživljale boljšo usodo kot smo jo poznali mi.

Francoski novinar v razgovoru z domačinko iz Brd

Ta napis v Medanji v Brdih pove vse